

CHEMIE ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ IV

Vybrané typy environmentálních polutantů

(01_03)

Těžké kovy (HMs) – rtuť

Ivan Holoubek

RECETOX, Masaryk University, Brno, CR

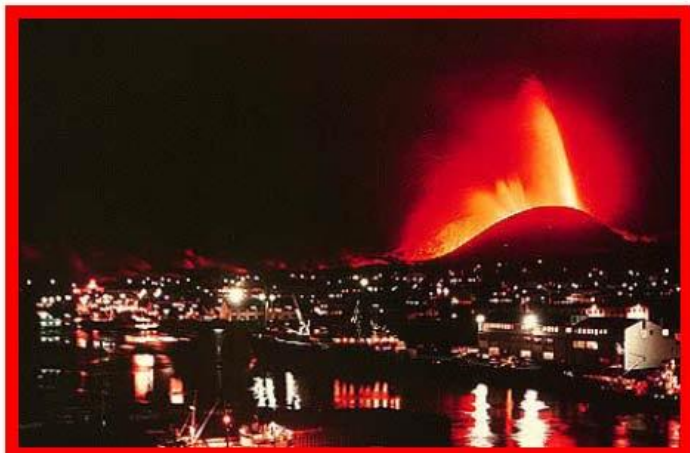
holoubek@recetox.muni.cz; <http://recetox.muni.cz>

Rtut' (Hg)

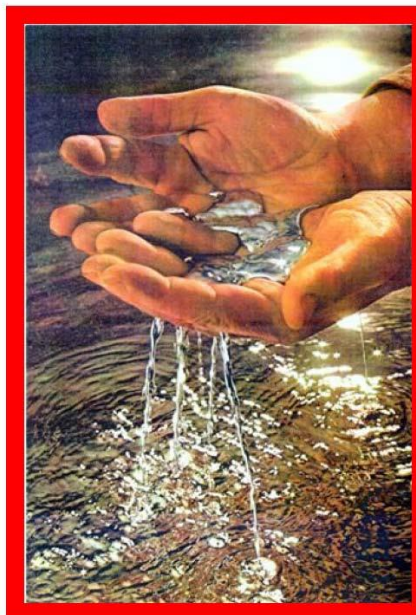
II.b podskupina periodické soustavy prvků, **bílostříbrný tekutý kov:**

- ↪ nejnižší bod tání a varu ze všech kovů (-38,87 °C; 358,53 °C)
- ↪ dobrá schopnost rozpouštět kovy a tvořit slitiny (amalgámy)
- ↪ vystupuje v oxidačním stupni II i I
- ↪ významnou skupinu tvoří organokovové sloučeniny, velmi toxická

Rtut'

Heimaey, Iceland

Elemental Hg, hydrothermal
spreading centre, New Zealand

Rtut'

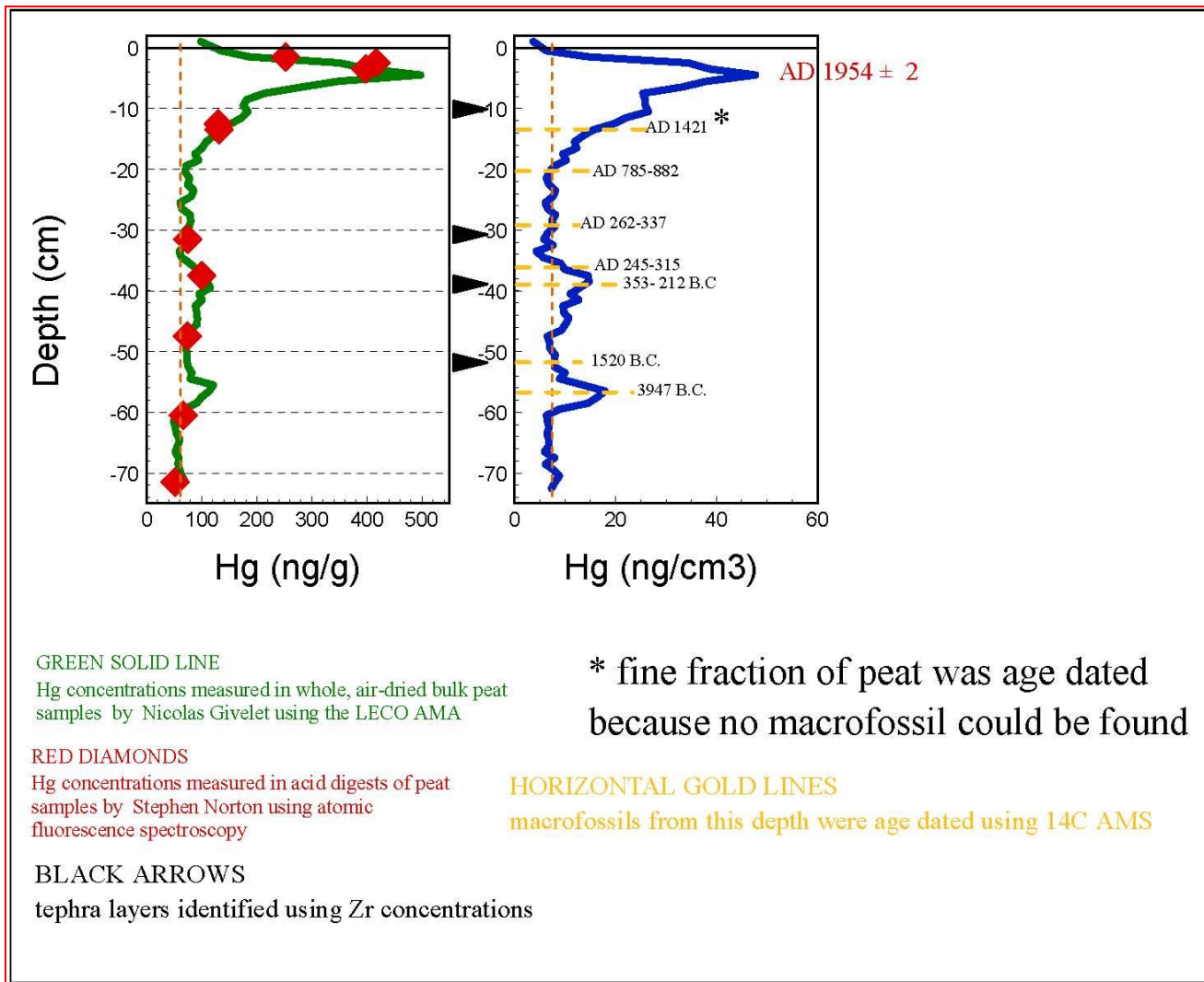

Myrarnar, Faroe Islands

Přírodní Hg ?
Anthropogenní Hg ?

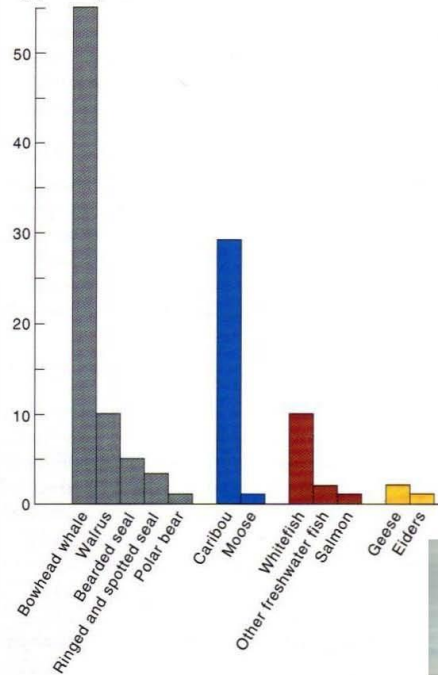
Koncentrační profil Hg, Faroe Islands

Rtut' v Arktice

“Up to half of Inuit women in the Canadian Arctic are consuming toxic pollutants at levels exceeding international safety limits. The fish, seals, and whales they eat are contaminated with pesticides, heavy metals, and PCBs from the developed world ”
Arctic Monitoring and Assessment Program (AMAP)

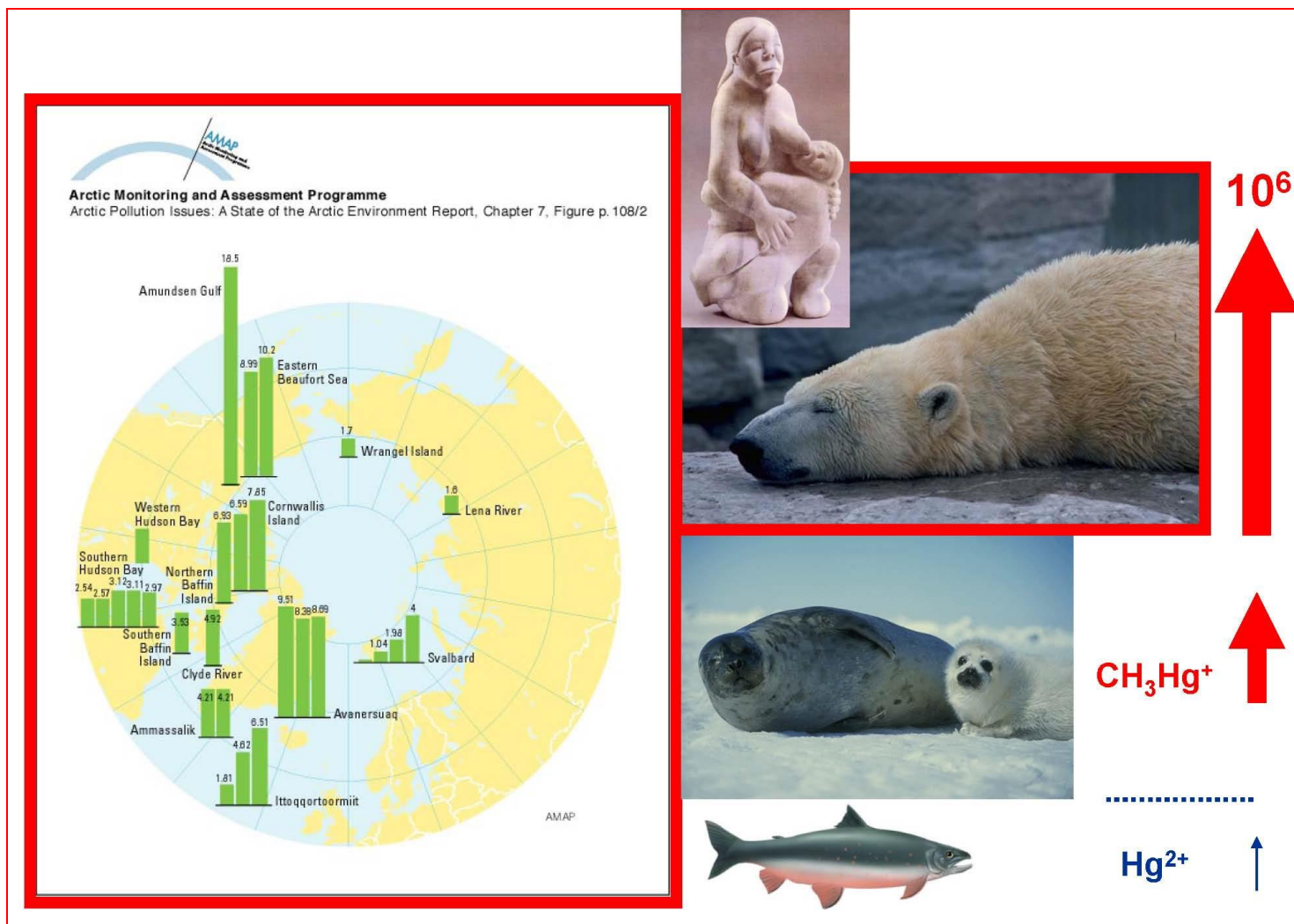
Composition of subsistence production, Inupiat households, Barrow, Alaska, kg/person/year

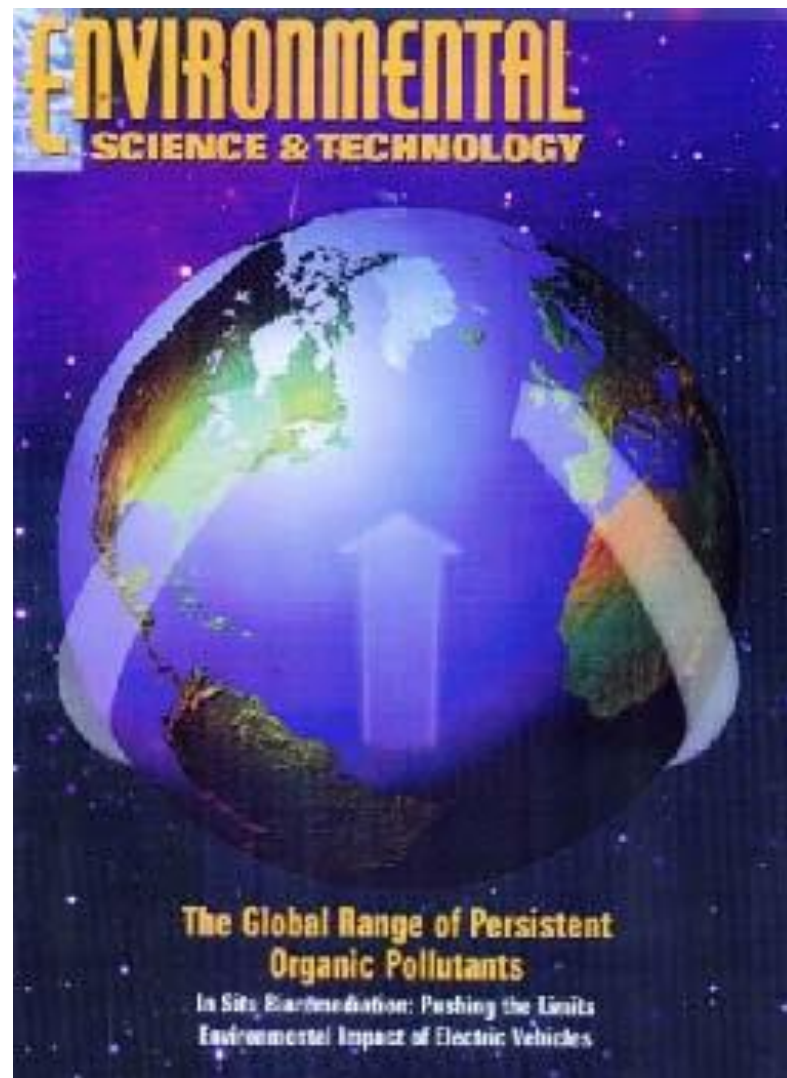
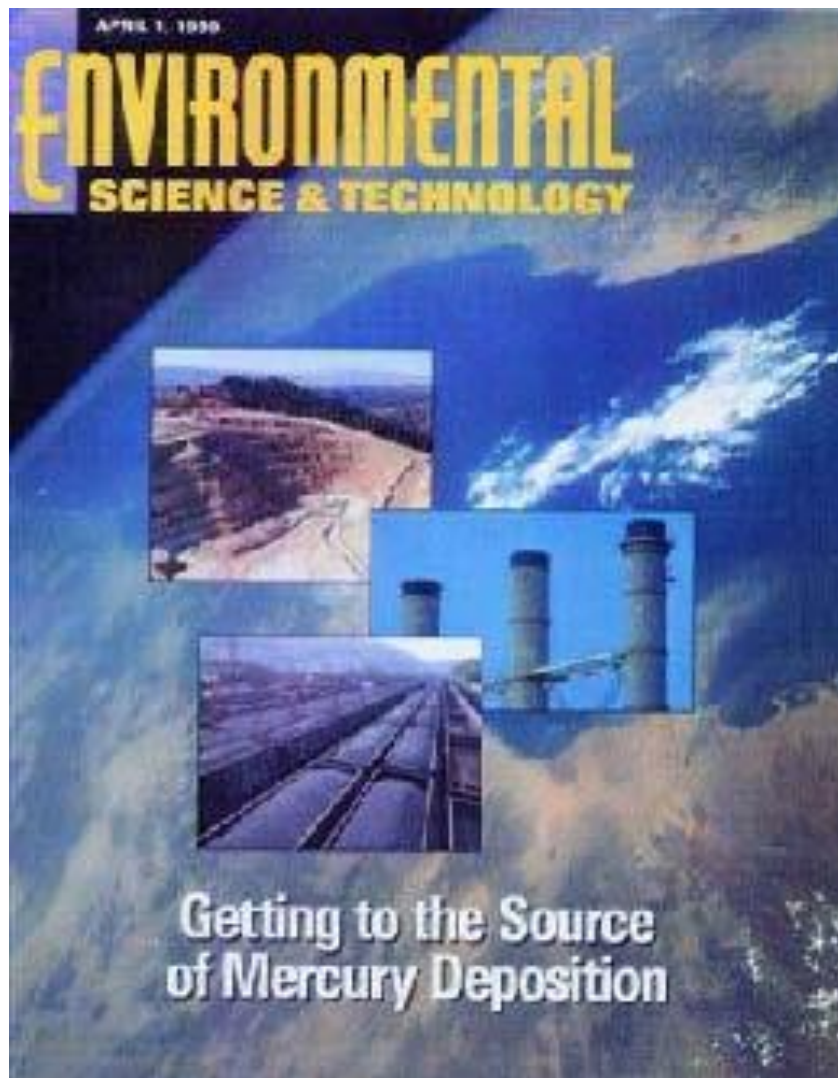
55
Peoples of the North

Rtut' v Arktice

Globální výskyt Hg

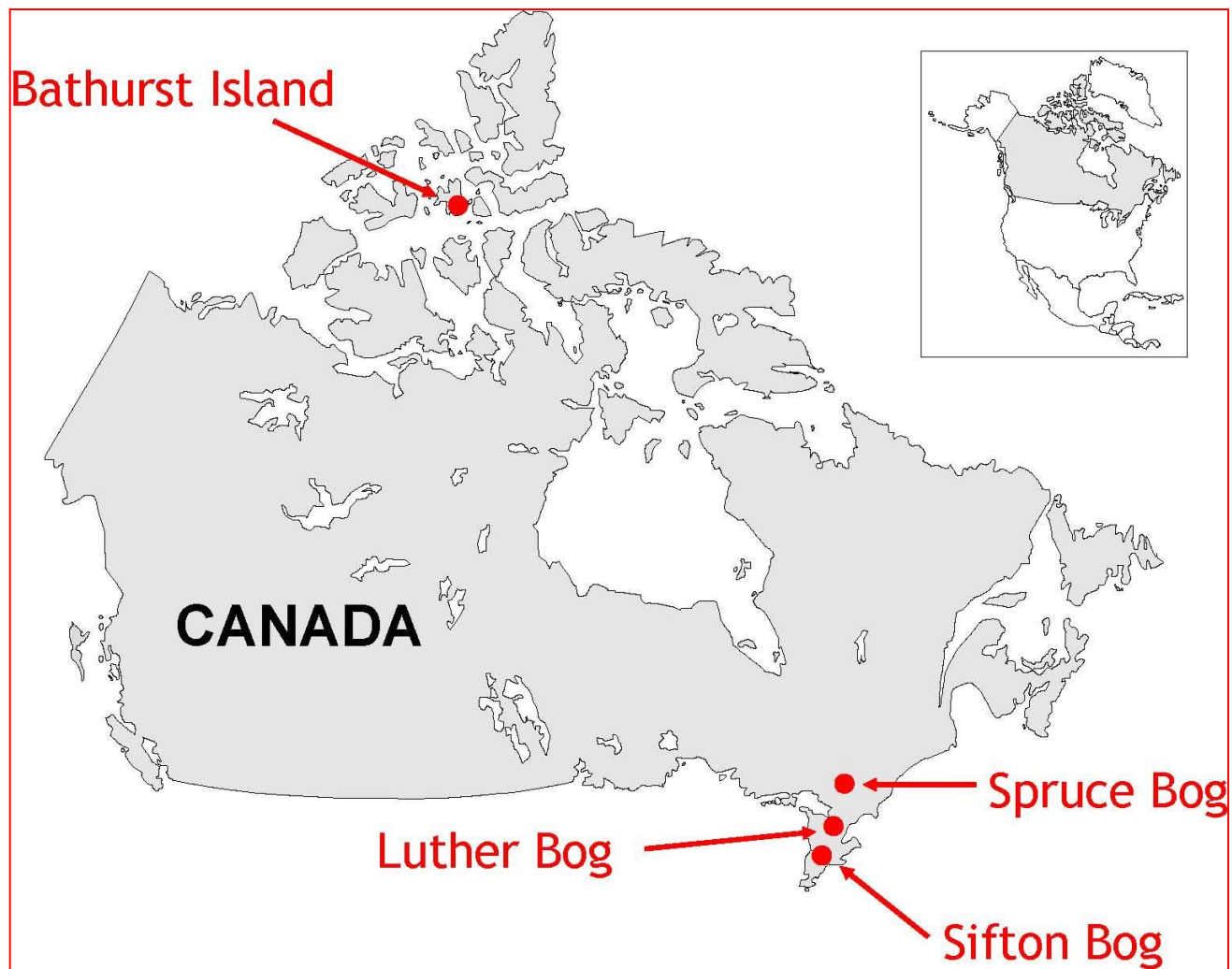

Nedostatek časových trendů

“The most significant gap in our knowledge at the present time is the lack of temporal trend data for most contaminants”

Nedostatek časových trendů

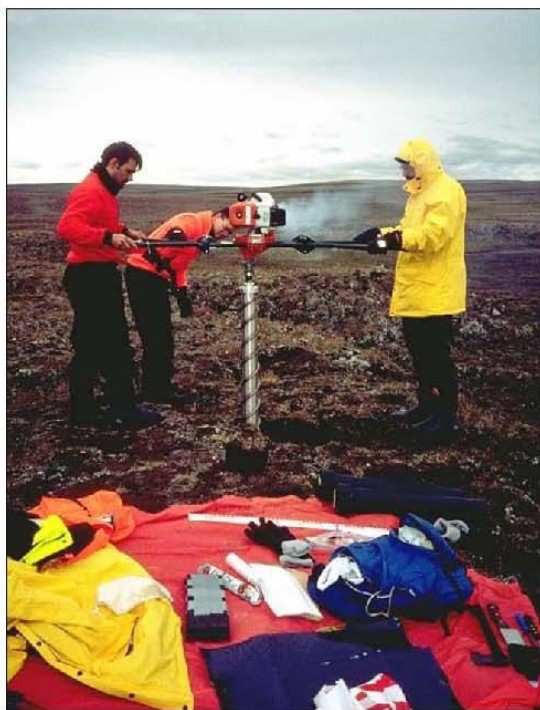
Nedostatek časových trendů

Bathurst Island, Nunavut (75 °N)

Bracebridge Inlet Sampling site
July 2000

Nedostatek časových trendů

Bathurst Island,
Nunavut,
Canada,
Summer 2000

Peat accumulation from
4000 B.C. to 1000 A.D.

**Natural rates of atmospheric Hg
accumulation**

Arctic =

Switzerland =

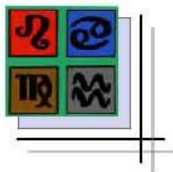
Faroe Islands =

Southern Greenland =

southern Ontario = 1 $\mu\text{g}/\text{m}^2/\text{yr}$

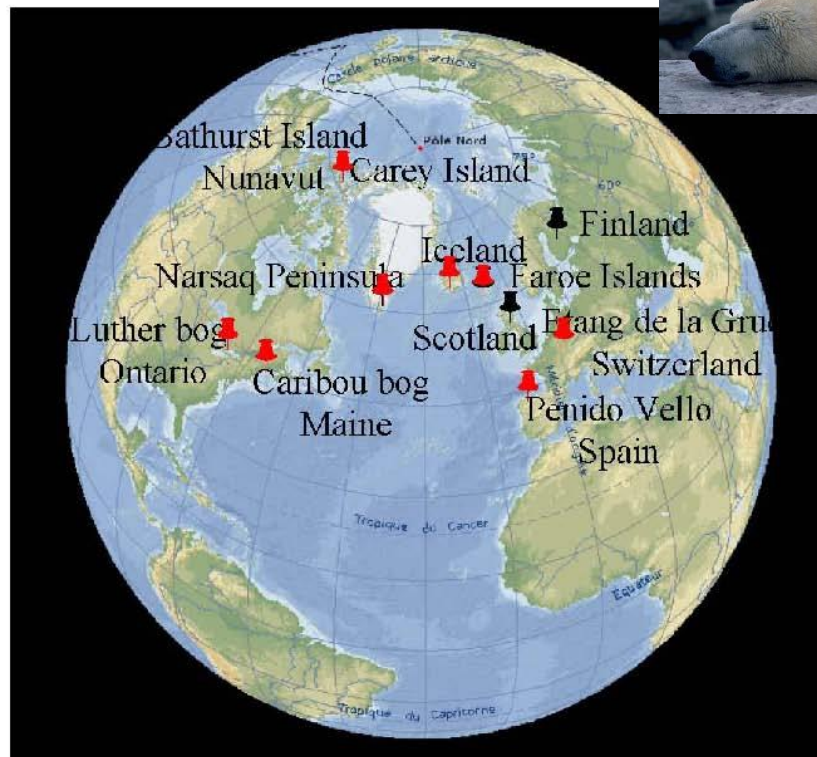
Prostorové trendy

Comparison with other locations

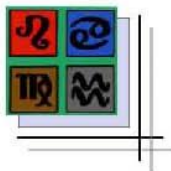
Natural background net deposition rate:

0.5 - 1.5 $\mu\text{g Hg m}^{-2} \text{yr}^{-1}$

⇒ No evidence that the Arctic was an important natural sink for mercury in the global cycle

Globální cyklus Hg

Implication for the global Hg cycle

Estimated pre-anthropogenic global atmospheric mercury
Flux: 450 t/yr (peat records)

Estimated pre-anthropogenic global atmospheric mercury
Flux: 2500 t/yr (Nriagu, 1989)

Estimated global anthropogenic atmospheric mercury
Flux: 1900 t/yr (Pacyna & Pacyna, 2002)

⇒ True impact of anthropogenic emissions of mercury
to global atmosphere underestimated by a factor 5?

Examples of CZ MoE development projects solving mercury and other heavy metal contamination

- ↪ **Mongolia:** Assessment of Environmental Risks of Mercury Pollution During the Mining of Gold Deposits in the Selenge River Basin
- ↪ GEOMIN Company; Implementation period: 2006-2008; Total budget: 9,820 mil.CZK (approx. 509 000 USD)

Visible metallic mercury in alluvial sediments

**Mongolia: Technical and Technological Support for Ecological Burden Remediation
Caused by Illegal Mining in Central Part of Mongolia, GEOMIN Company;**

Zambia - Detail of the surface of the main tailings pond of chemical wastes at the Bwana Mkubwa Locality

Incrustations and efflorescence of toxic salts (light gray) originating through evaporation are wind blown over adjacent areas during the dry season.

Hlavní sloučeniny Hg

Oxidační stav	Sloučenina	Zdroj
Hg (0)		Přírodní
Hg (I)	Hg_2Cl_2	Průmyslové
Hg (II)	$\text{Hg}(\text{OH})_2$ HgCl_2 , HgCl^+ , HgCl_3^- , HgCl_4^{2-} , HgOHCl HgS	Přírodní/Průmyslové
$\text{R}_2 - \text{Hg}$ (II)	Chlorid monomethylrtuťnatý (CH_3HgCl) Fenylmethylrtuť (PhCH_3Hg) Dimethylrtuť ($(\text{CH}_3)_2\text{Hg}$)	Přírodní <i>Vznikající biomethylací působením mikroorganismů v půdách a sedimentech</i>

Rtut' (Hg) – vlastnosti a toxické účinky

Do organismu vstupuje **dýchacím a zažívacím** traktem a přes kůži.

Elementární rtut' a anorganické sloučeniny se ve dvojmocné formě kumulují v ledvinách, v mozku se elementární rtut' hromadí 10-krát více než anorganická.

Rtut' je schopna proniknout přes placentu a zvyšovat expozici plodu - u chronických zátěží mateřského organismu plod vychytává rtut' prostupující placentou a akumuluje ji především v mozku a v červených krvinkách (ty dokáží akumulovat o 30% rtuti víc než erytrocyty matky).

Rtut' (Hg) – vlastnosti a toxické účinky

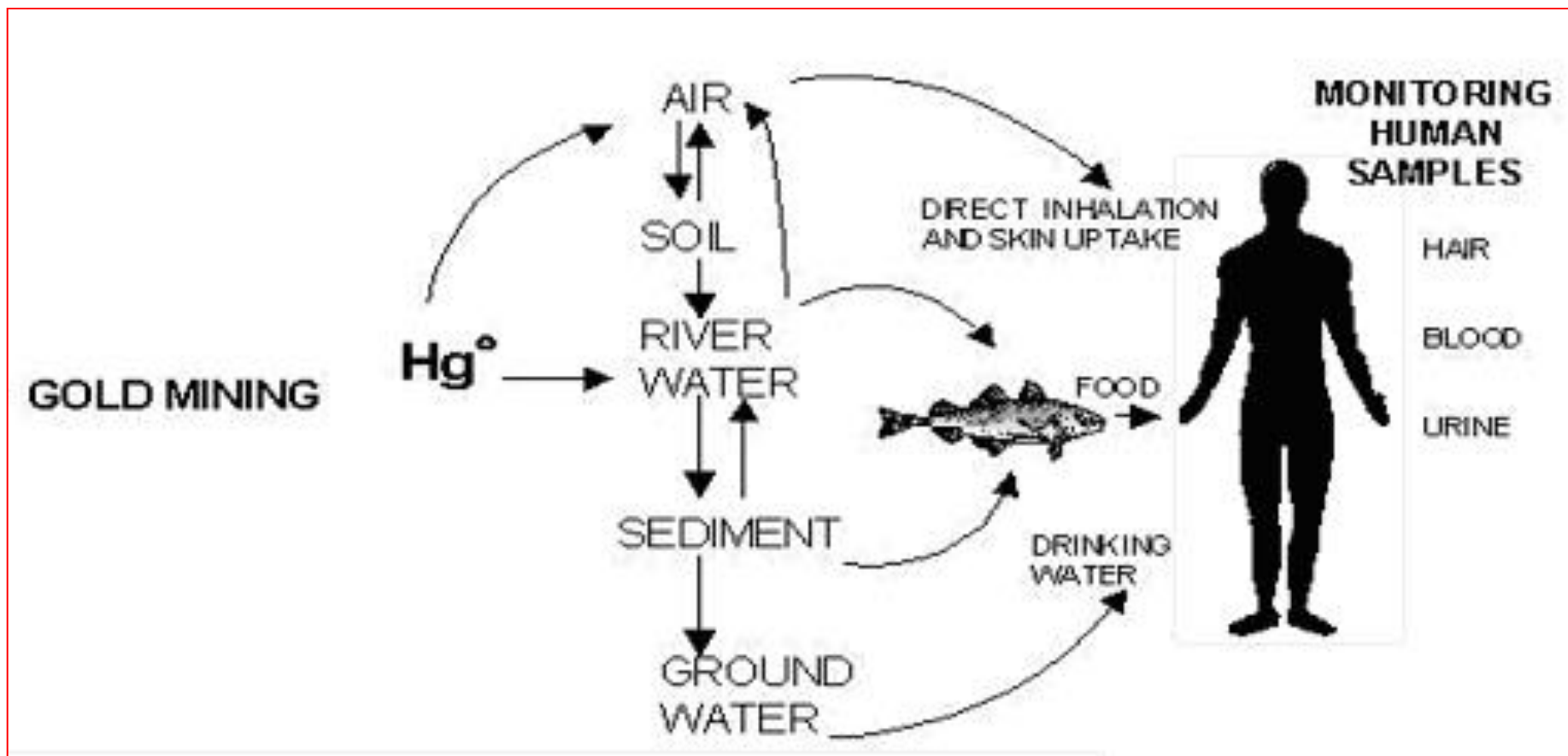
Z těla se vylučuje především močí a stolicí.

Játra rychle kumulují rtut' a vylučují ji žlučí do střev.

Jako dimethylrtut' je z 1/3 vyloučena z organismu a ze 2/3 vstřebána zpět do krve; v játrech se z dimethylrtuti částečně uvolňuje rtut', která je opět žlučí vylučována do střev a je vázána na bílkovinný nosič.

Biologický poločas u člověka je u elementární rtuti 58 dní, u anorganických sloučenin 30 - 60 dní a u dimethylrtuti 70 - 74 dní.

Vstupy Hg do lidského organismu

Toxikologické vlastnosti Hg

Akutní účinky na lidské zdraví	Inhalace elementární Hg: bezprostřední poškození sliznice úst; stomatitis; zvracení; dyspnea, anemia; smrt.
Chronické účinky na lidské zdraví	Degenerativní změny nervového systému, ovlivnění chování, retardace vývoje, reprodukční účinky, fertilita
Hodnocení karcinogenních účinků (EPA)	Hg ⁰ není klasifikován jako karcinogen pro člověka Hg ²⁺ možný karcinogen pro člověka R- Hg možný karcinogen pro člověka
Expoziční cesty	Inhalace par Hg Požití vody a potravy kontaminované anorganickou/organickou Hg
MCL (voda)	2 ppb (EPA)
TLV (vzduch)	0.05 mg/m ³

Toxikologické vlastnosti Hg

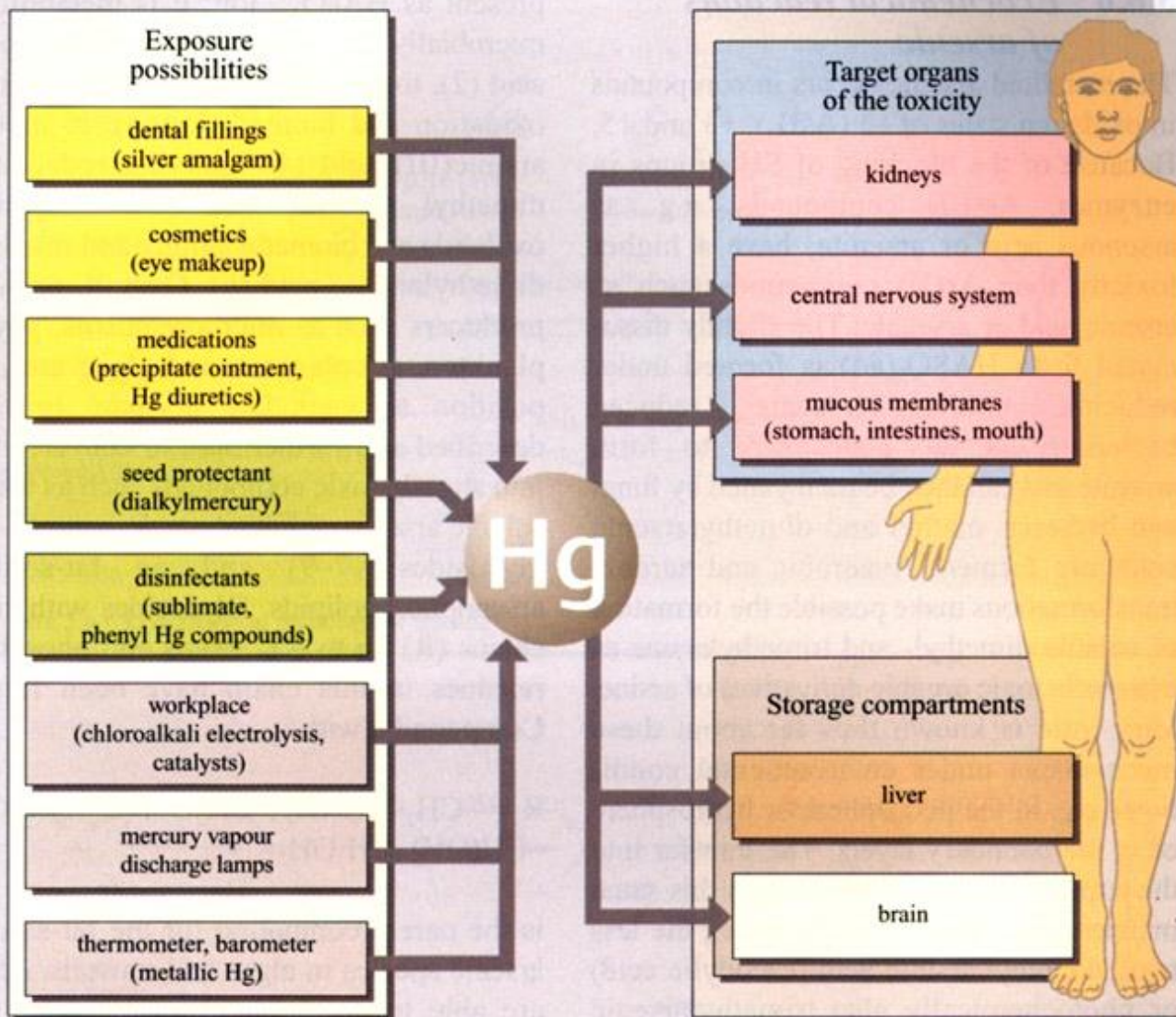

Figure 5.6.4 Mercury 'spider': applications and activity

Rtut' (Hg) – zdroje a využití

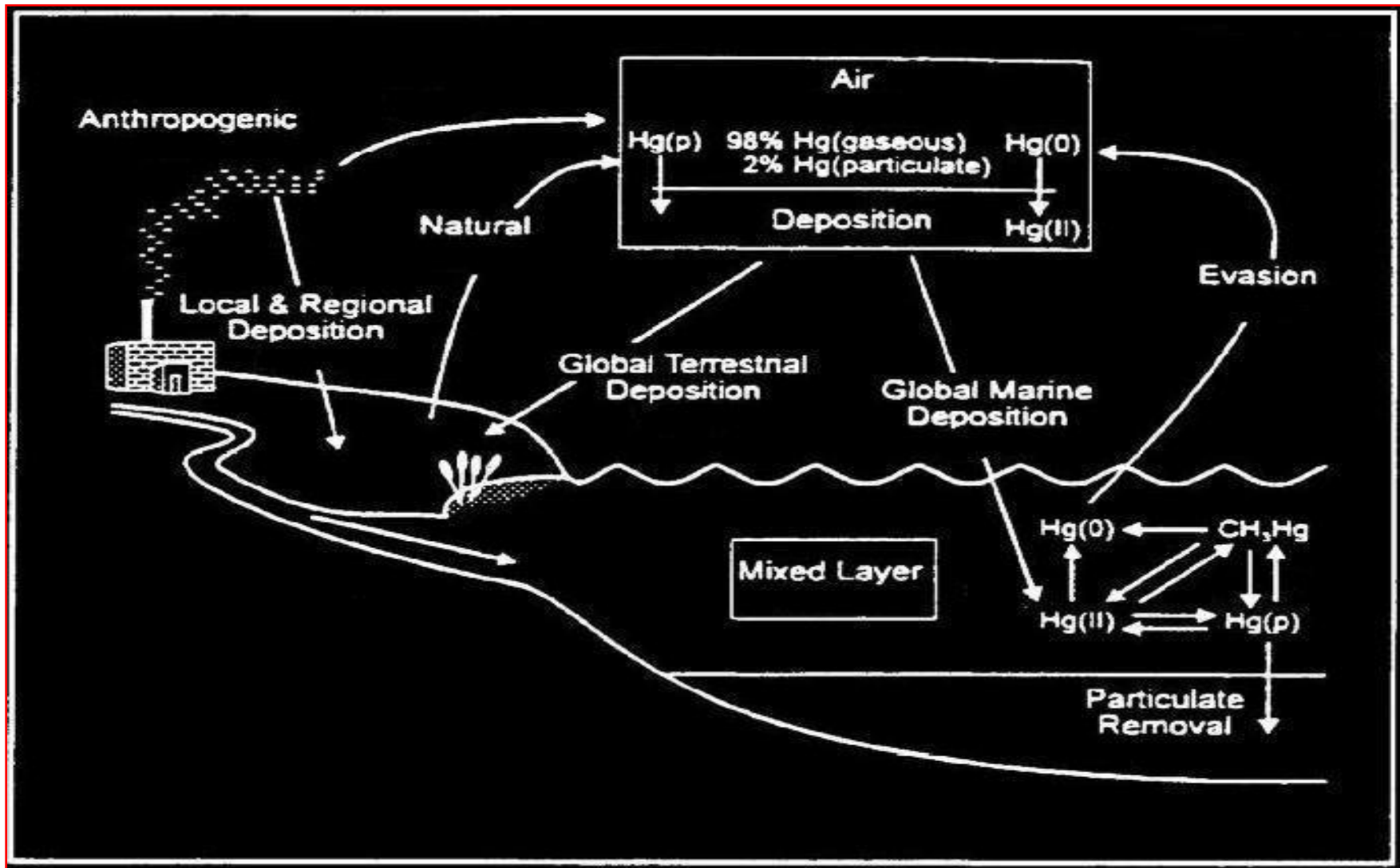
Přírodní zdroje: ve formě sloučenin - vyvřelé horniny, sedimentované sulfidové minerály, v elementární formě vzácně.

Antropogenní zdroje:

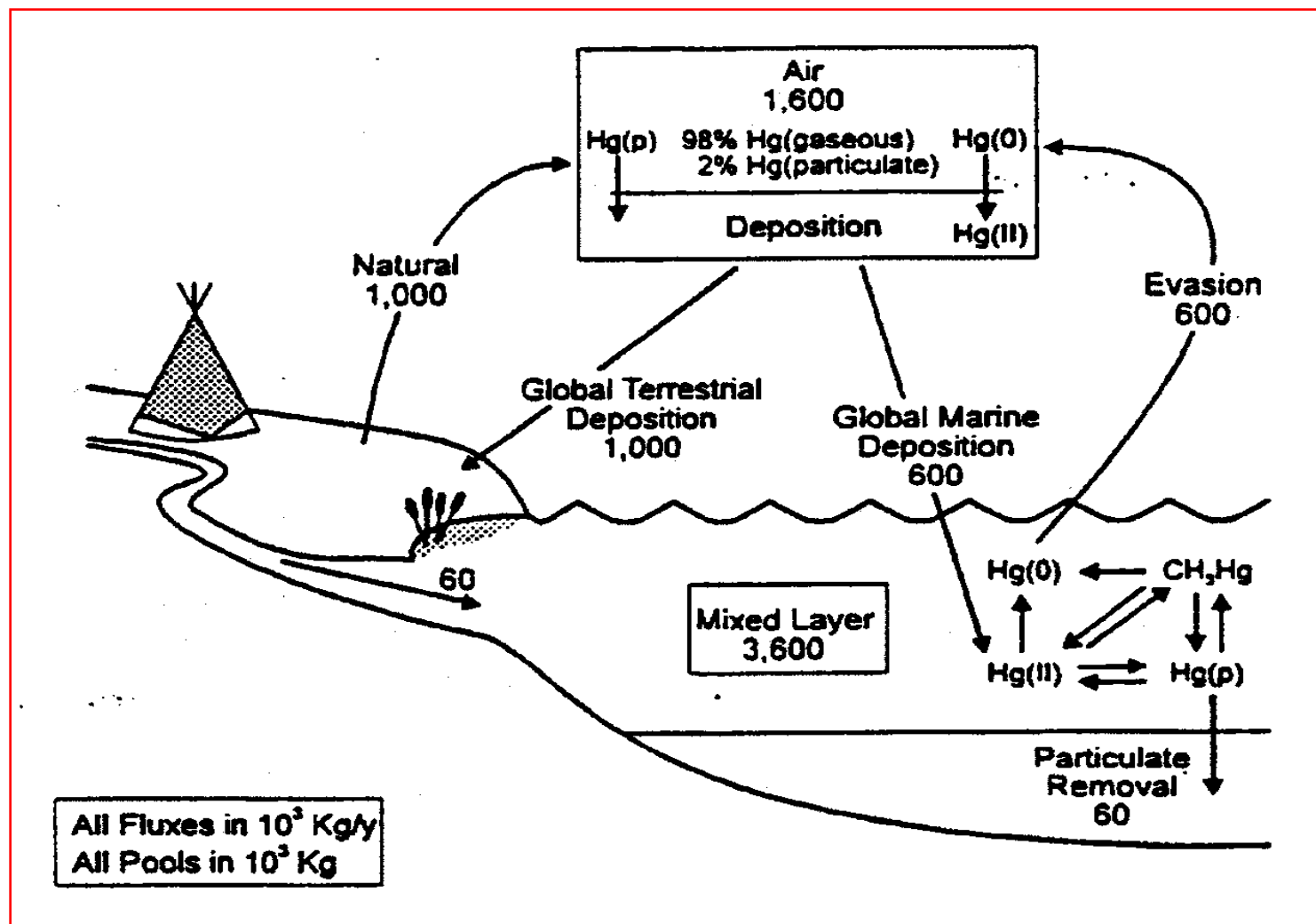
- ↙ některé fungicidy používané při výrobě celulózy a papíru
- ↙ zpracování chlorovaných uhlovodíků
- ↙ destilace olejů a uhlí
- ↙ výroba elektrických kontaktů
- ↙ zemědělská mořidla
- ↙ zpracování rud
- ↙ amalgamace
- ↙ elektrochemická výroba
- ↙ regulační technika
- ↙ lékařství - aktivní složka různých diuretik, antiseptik, kožních léčiv, zubních amalgámů
- ↙ laboratorní barviva

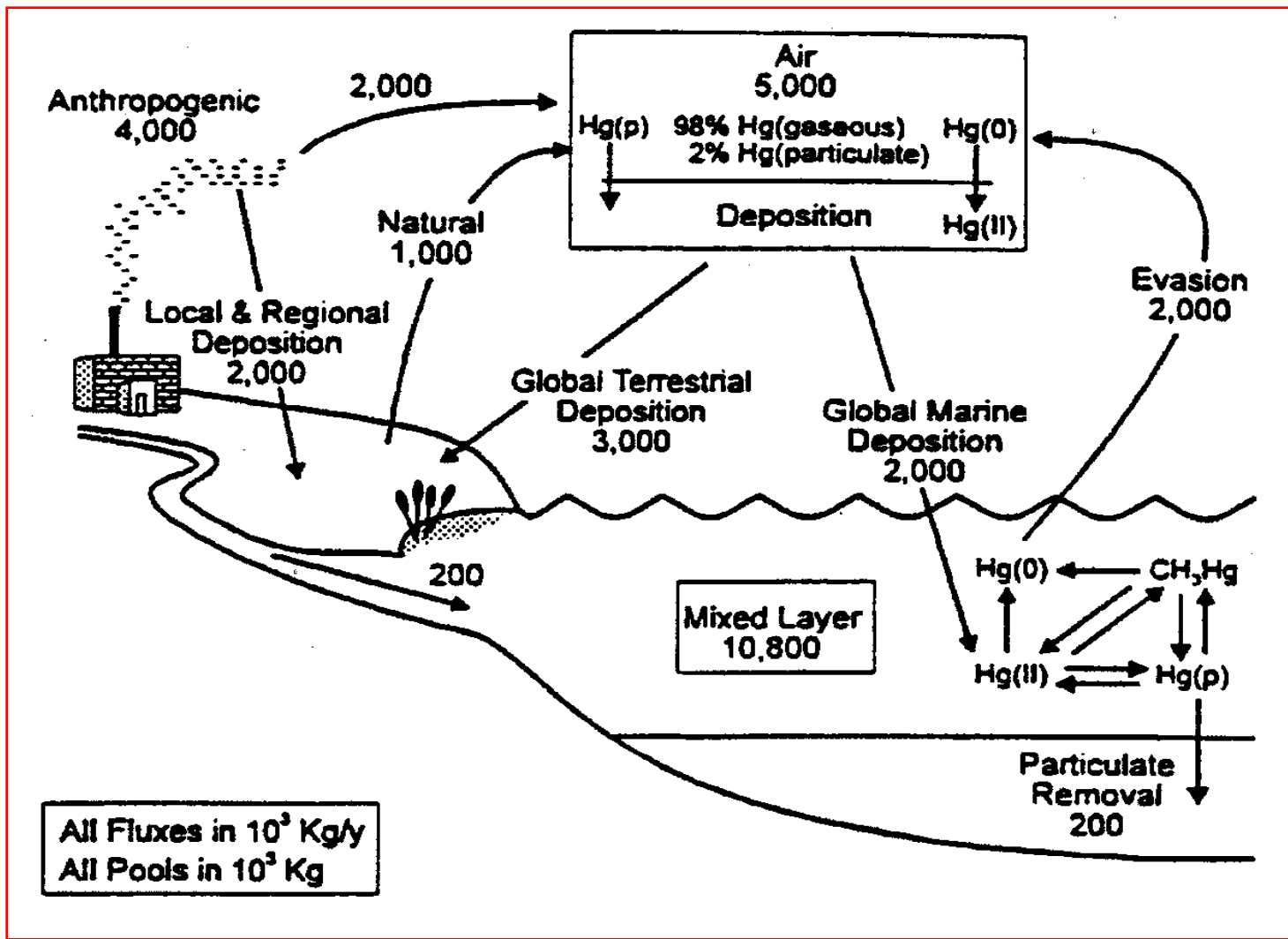
Cyklus rtuti

Pre-industriální zásoby a toky Hg

Současné zásoby a toky Hg

Pozad'ové koncentrace Hg v různých složkách prostředí

Složka	Koncentrace [ppb]
Vzduch	0.002
Řeky a podzemní vody	0.05
Mořská voda	0.1
Dešťová voda	0.15
Surový kal	2.0
Povrchové horniny	50
Půdy a sedimenty	50
Uhlí	200
Ryby	100
Člověk	100

Typy antropogenních emisních zdrojů Hg

Spalování	Fosilní paliva (uhlí, ropa, plyn) a dřevo
	Odpady (komunální, nemocniční, nebezpečné)
	Odpadní kaly
	Krematoria
Vysokoteplotní procesy	Tavení
	Výroba koksu
	Výroba litiny
	Výroba cementu a vápna
Výrobní procesy	Výroba chloru amalgámovým způsobem
	Zpracování kovů
	Chemické a výrobní procesy (Hg sloučeniny, barvy, baterie, teploměry, výchozí látky a katalyzátory pro různé chemické výroby)

Typy antropogenních emisních zdrojů Hg

Těžba zlata	
Další zdroje	Fluorescenční lampy
	Skládky nebezpečných a komunálních odpadů
	Skládky hlušiny
	Narušení povrchu

Distribuce ročních vstupů Hg významných pro různé spalovací a výrobní procesy

Zdroj	Distribuce [%]
Spalovací zdroje – celkem	80.95
Elektrická zařízení	
<i>Spalující ropu nebo plyn</i>	0.12
<i>Splalující uhlí</i>	33.19
Spalovny	
<i>Spalování komunálních odpadů</i>	19.03
<i>Spalování nemocničních odpadů</i>	10.29
<i>Domácí/průmyslové vytápění</i>	18.27
Výroba chloru amalgámovým způsobem	4.17
Primární výroba olova	0.05
Primární výroba mědi	0.03
Další spalovací zdroje	6.98
Další zdroje	7.80

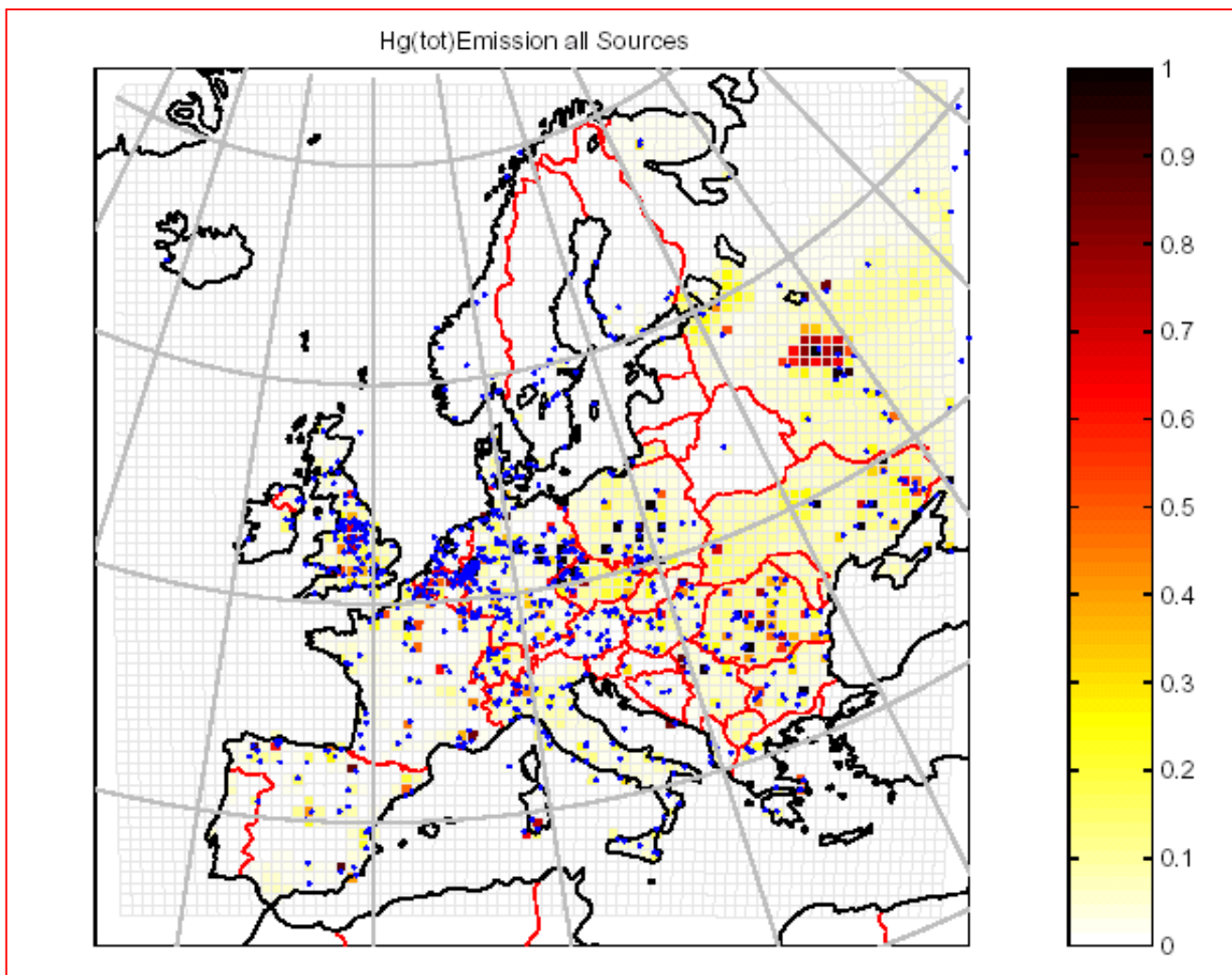
Zdroje znečištění prostředí Hg v Evropě

Průmyslové procesy	Bývalá NDR, Slovensko, Česko, Belgie, Holandsko
Spalování	Rusko Země NIS, Bývalá Jugoslavie Polsko Rumunsko
Průmyslové procesy a spalování	Bulharsko Francie Italie Portugalsko Španělsko UK

Celkové Hg emise v t/rok/buňku sítě (Suma všech bodových a regionálních zdrojů. Každá buňka pokrývá přibližně 56x56 km². Bodové zdroje jsou vyznačeny modrými body)

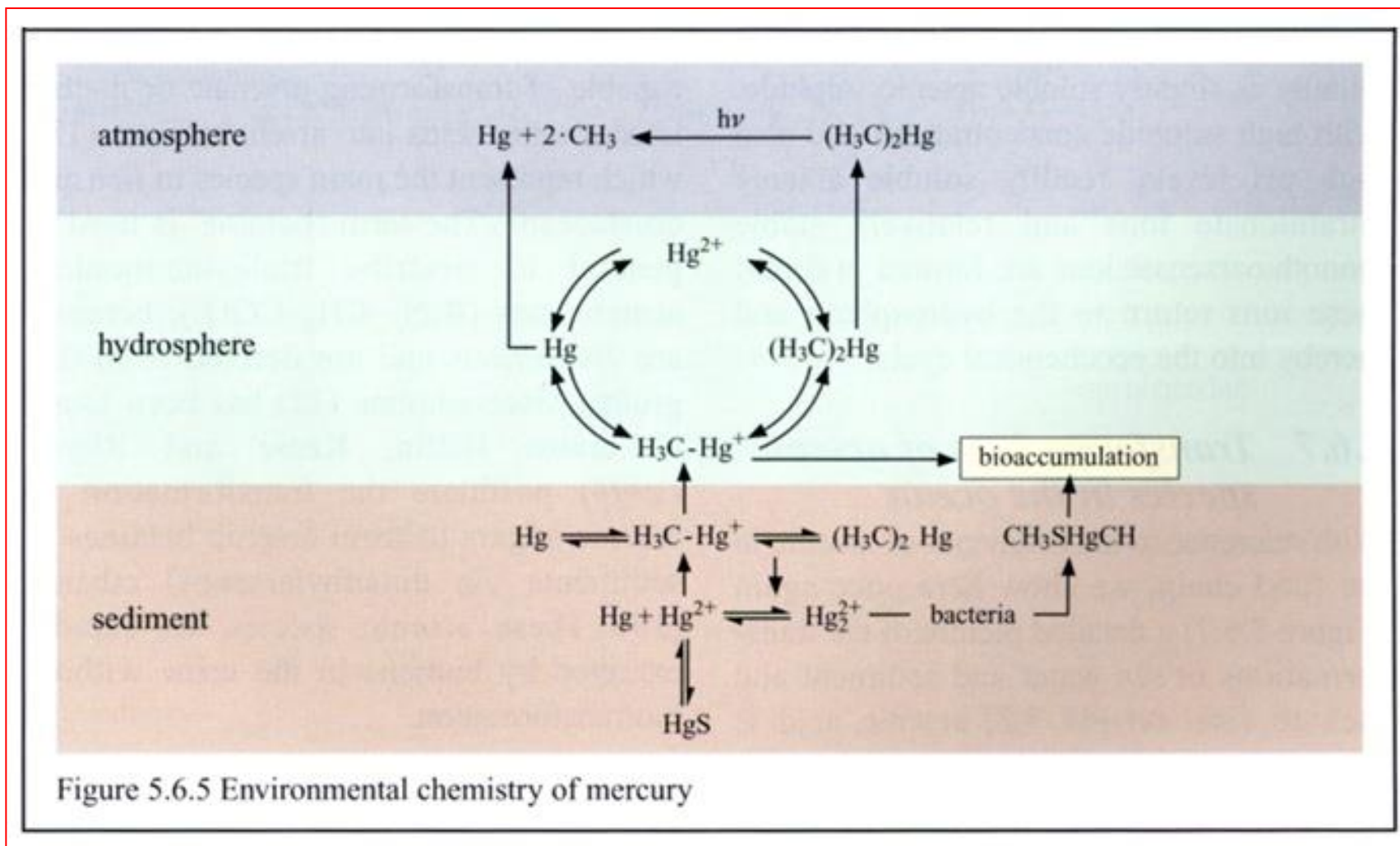

Globální emise celkové Hg z hlavních antropogenních zdrojů v roce 1995 [t]

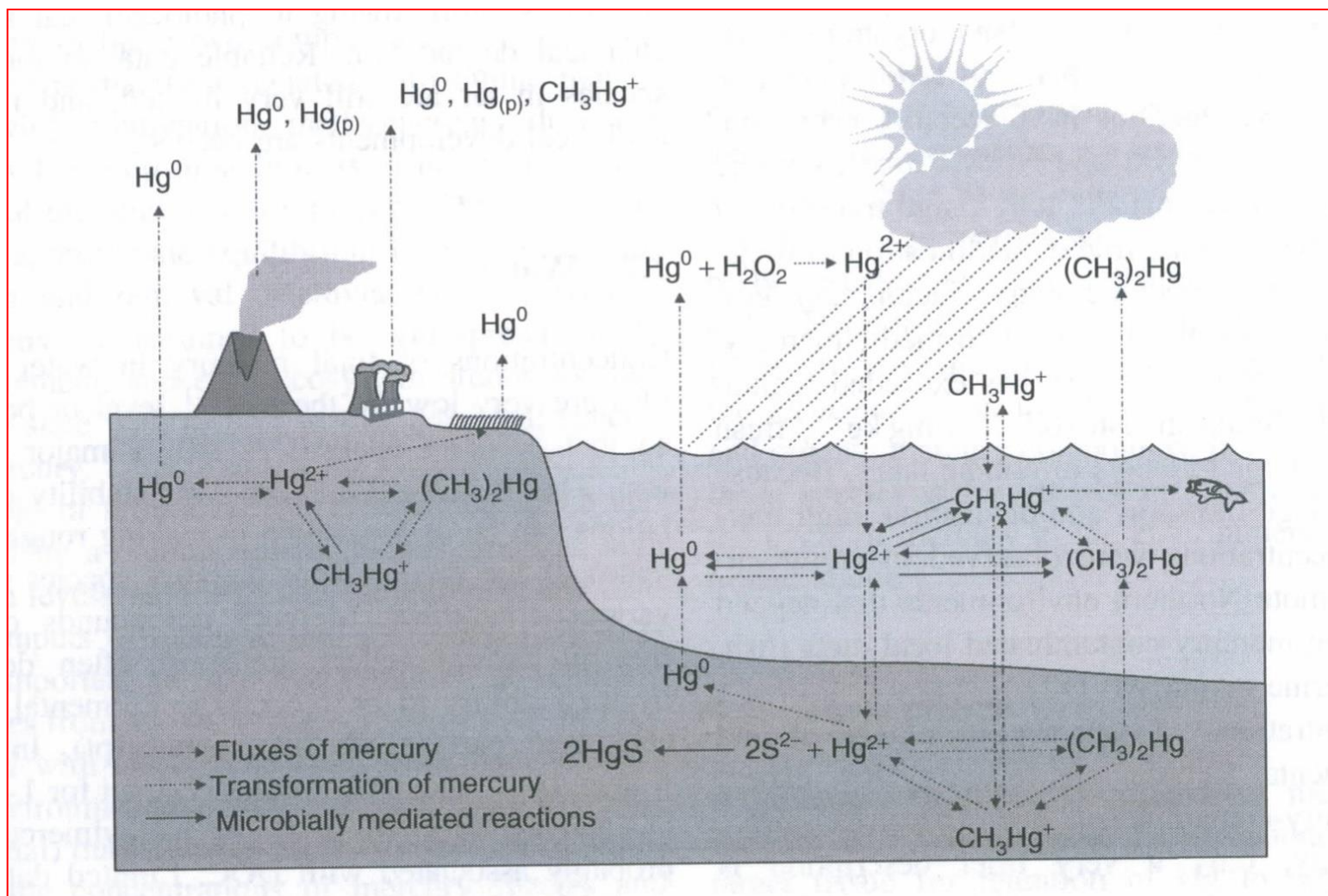
Kontinent	Stationární spalování	Výroba neželezných kovů	Výroba litiny a oceli	Výroba cementu	Likvidace odpadu	Celkově
Evropa	185.5	15.4	10.2	26.2	12.4	249.7
Afrika	197.0	7.9	0.5	5.2		210.6
Asie	860.4	87.4	12.1	81.8	32.6	1 074.3
Severní Amerika	104.8	25.1	4.6	12.9	66.1	213.5
Jižní Amerika	26.9	25.4	1.4	5.5		59.2
Australie & Oceanie	99.9	4.4	0.3	0.8	0.1	105.5
Celkem	1 474.5	165.6	29.1	132.4	111.2	1 912.8¹

¹ In addition, emission of about 514 tonnes of Hg was estimated for chlor-alkali plants, gold production, and the use of Hg for various purposes (primary battery production, production of measuring and control instruments, production of electrical lighting, wiring devices, and electrical switches) in 1995.

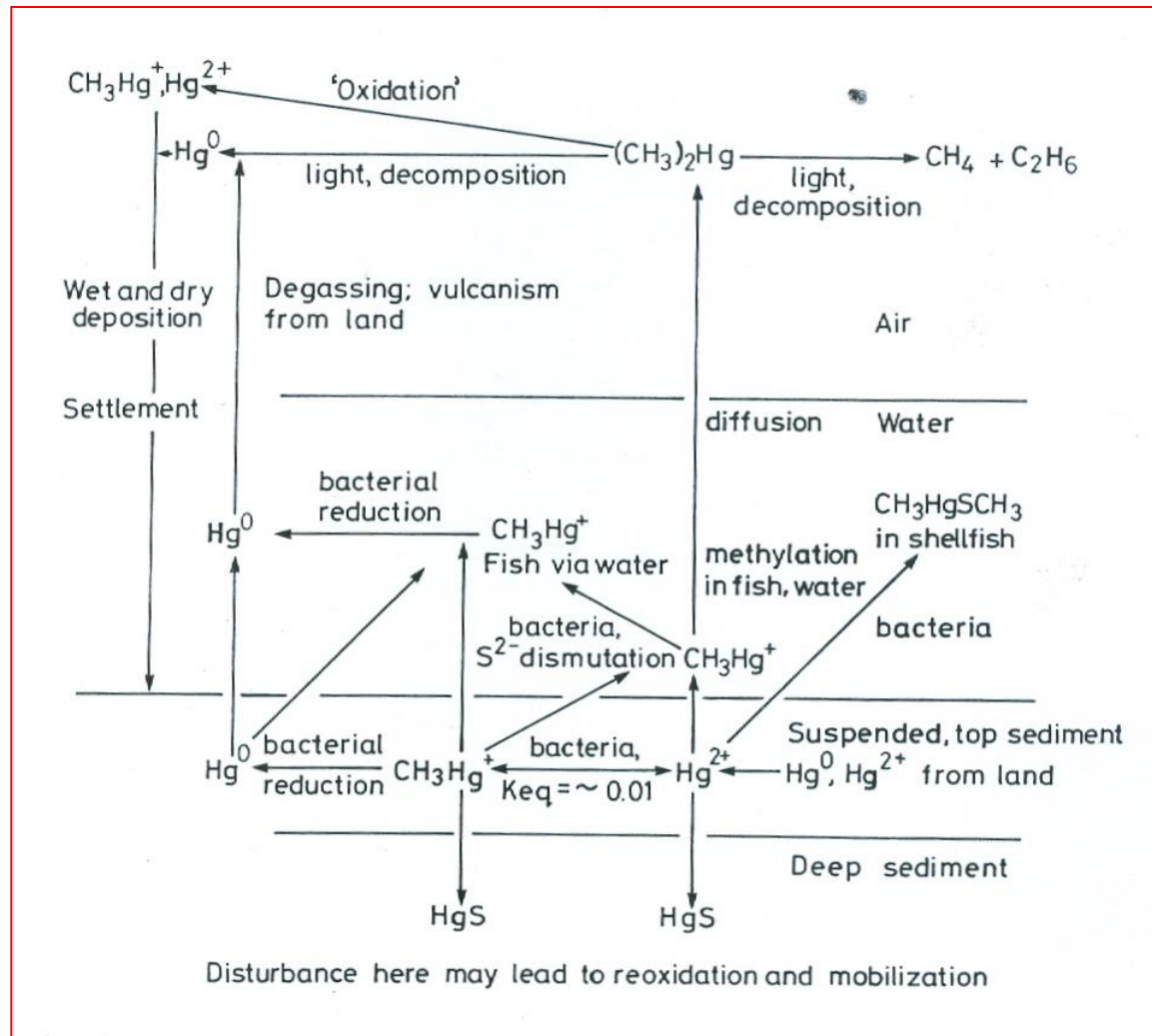
Environmentální chemie Hg

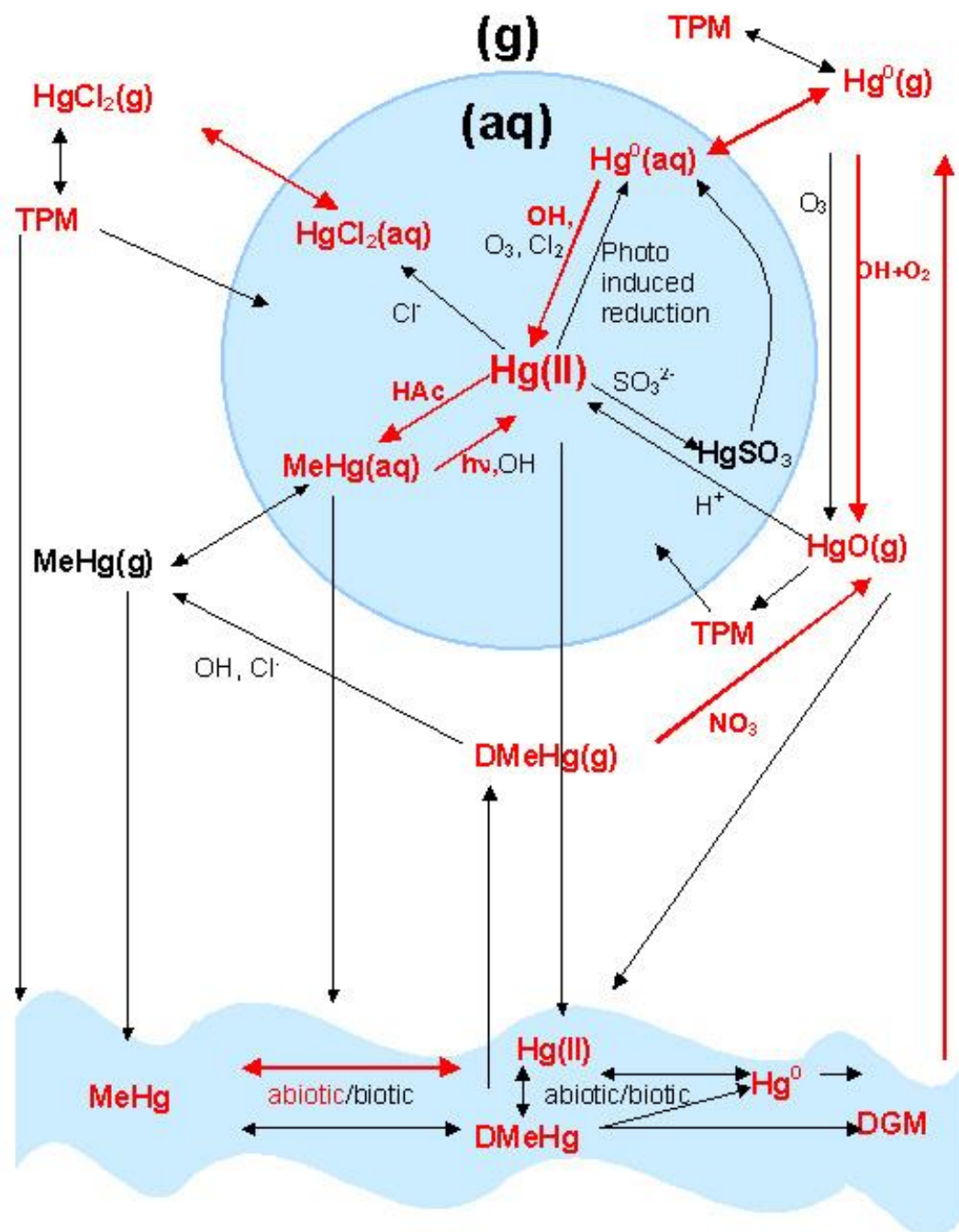
Cyklus Hg v prostředí

Environmentální osud Hg

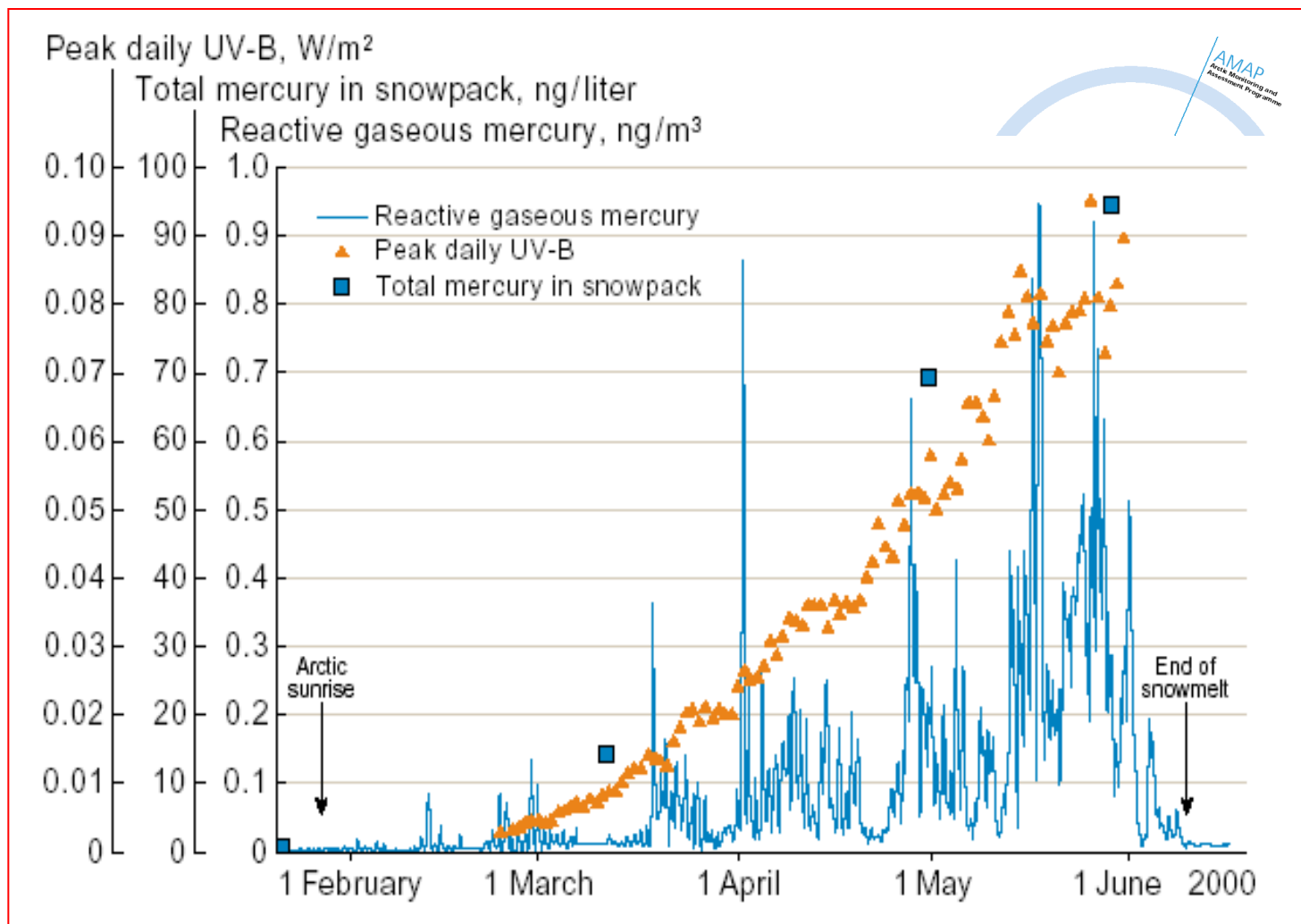
Atmosférický cyklus Hg

Souhrn chemických transformačních procesů Hg

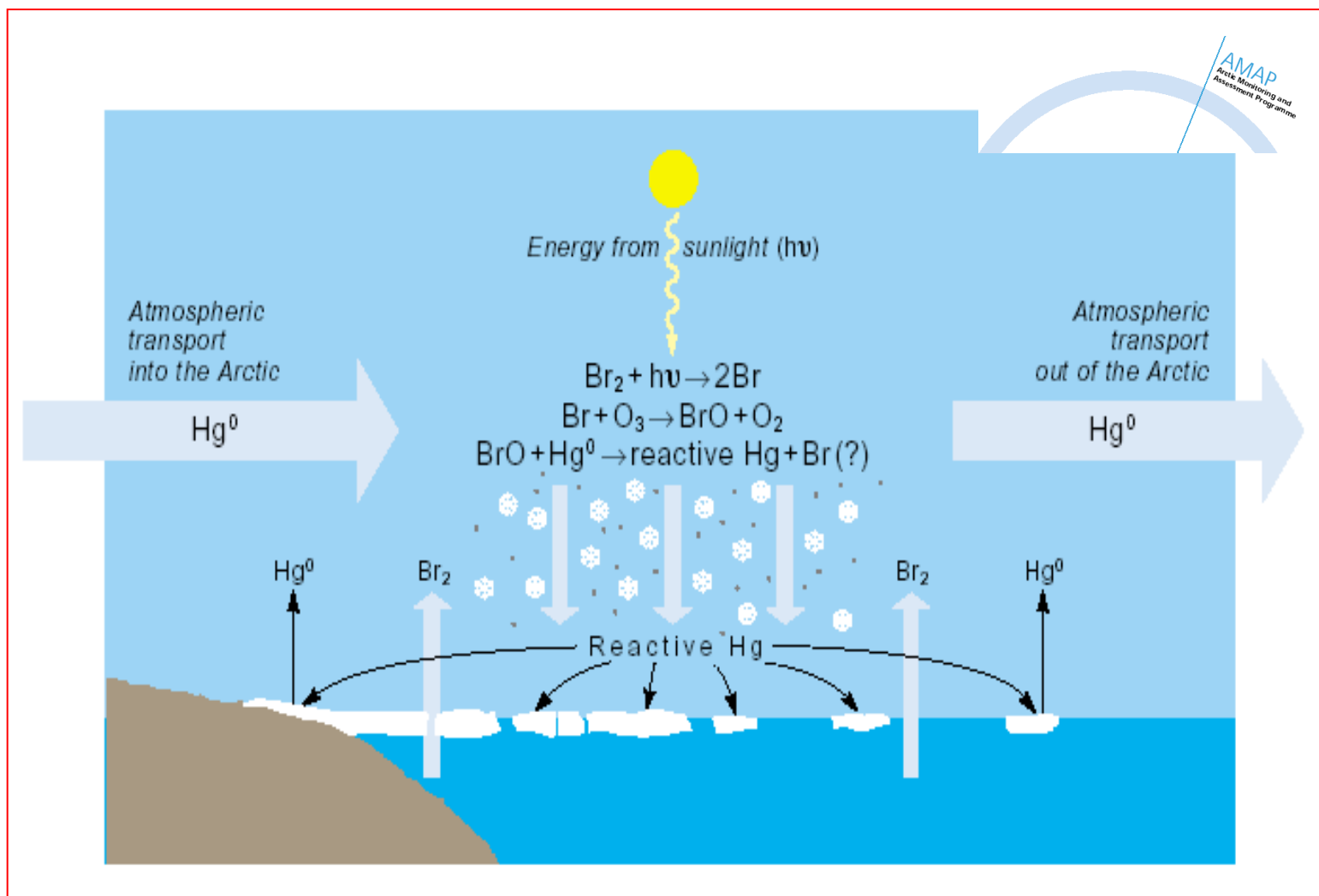
Reaction	Results
1) $\text{Hg}^0 + \text{OH} \rightarrow \text{HgOH}$ (g)	Rate constant $k = (8.7 \pm 2.8) \times 10^{-14} \text{ cm}^3 \text{ molecule}^{-1} \text{ s}^{-1}$
2) $\text{Hg}^0 + \text{OH} \rightarrow \text{HgOH}$ (aq)	Rate constant $k = (2.4 \pm 0.3) \times 10^9 \text{ M}^{-1} \text{ s}^{-1}$
3) $\text{HgCl}_2 + \text{e}^- \rightarrow \text{HgCl} + \text{Cl}^-$ (aq)	Reduction potential $E^0 = -0.47 \text{ V}$
4a) $\text{HgCl}_2 + \text{O}_2^{\bullet-} \rightarrow \text{HgCl} + \text{O}_2 + \text{Cl}^-$ (aq)	Rate constant $k = 6 \times 10^3 \text{ M}^{-1} \text{ s}^{-1}$
4b) $\text{HgCl}_2 + \text{O}_2^{\bullet-} \leftrightarrow \text{HgCl} + \text{O}_2 + \text{Cl}^-$ (aq)	Equilibrium constant $K = 5.7 \times 10^{-6}$
5) $[\text{Hg}(\text{C}_2\text{O}_4)_n]^{(2-2n)+} + \text{h}\nu \rightarrow \text{Hg}^0 + 2\text{CO}_2 + (n-1)\text{C}_2\text{O}_4^{2-}$ (aq)	Identification of Hg^0 as a reaction product at $\lambda > 290 \text{ nm}$
6) $(\text{CH}_3)_2\text{Hg} + \text{NO}_3^{\bullet-} \rightarrow \text{HgO} + \text{NO}_2$ (g)	Identification of HgO as the main product
7) $\text{CH}_3\text{HgX} + \text{h}\nu \rightarrow \text{CH}_3 + \text{HgX}^{\bullet}$ (aq)	$\tau \sim 230 \text{ h}$, at 60°N during summer season. Identification of the final product Hg(II) as a consequence of the reaction between intermediate $\text{HgX}^{\bullet}$ and molecular oxygen
8) $\text{CH}_3\text{HgX} + \text{OH} \rightarrow \text{CH}_3 + \text{HgX}^{\bullet}$ (aq)	Identification of the final product Hg(II) as a consequence of the reaction between intermediate $\text{HgX}^{\bullet}$ and molecular oxygen
9) $[\text{Hg}(\text{CH}_3\text{COO})_n] \rightarrow \text{CH}_3\text{Hg}^+ + \text{CO}_2 + (n-1)[\text{Hg}(\text{CH}_3\text{COO})_n]^-$ (aq)	Rate constant $k = (9.0 \pm 0.9) \times 10^{-7} \text{ s}^{-1}$ at pH 3.6-3.7
10) $\text{Hg}(\text{Cl})_2(\text{aq}) \leftrightarrow \text{Hg}(\text{Cl})_2(\text{g})$	Henry's law constant $\sim 5 \times 10^{-7} \text{ atm M}^{-1}$

Vztah mezi UV zářením a Hg

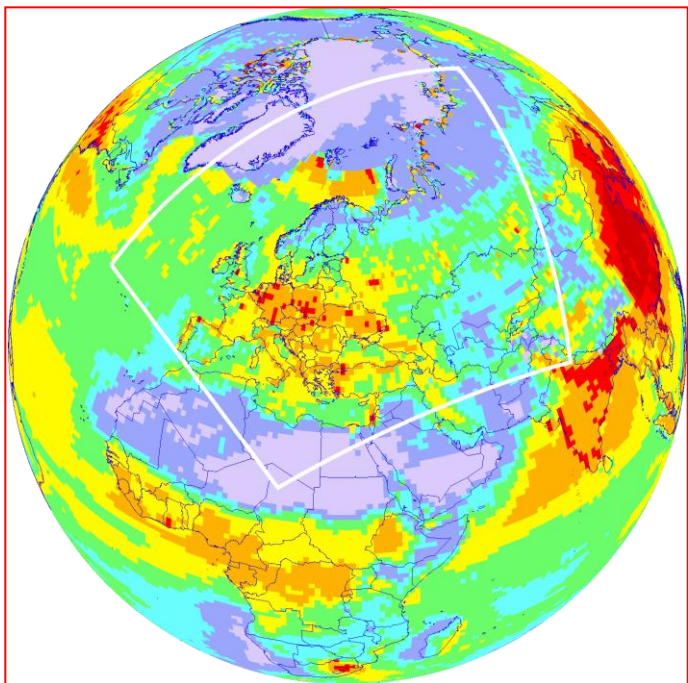

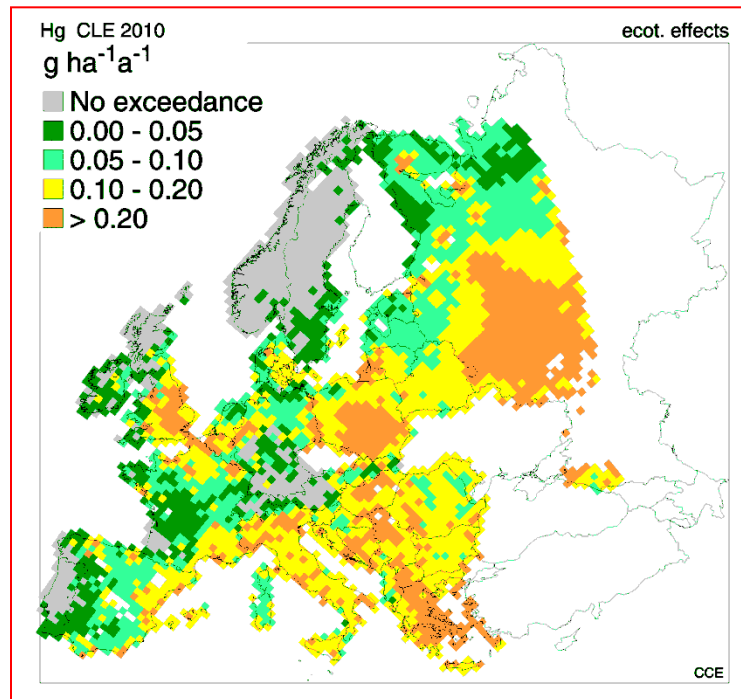
Polární východ slunce a vynášení Hg

Rtut' – globální polutant

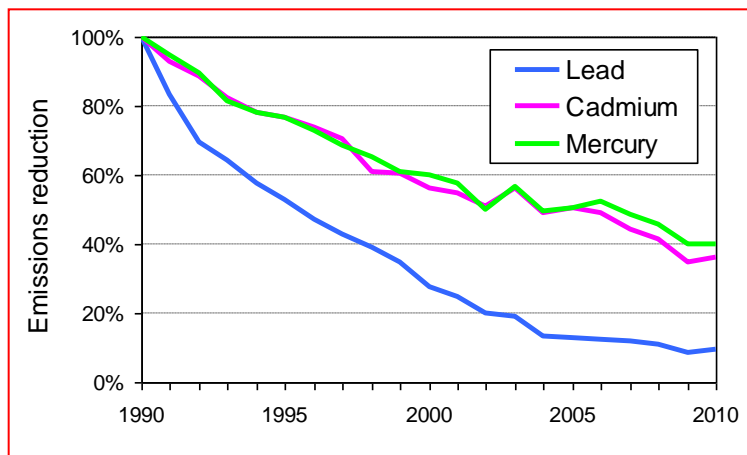
0 2.5 5 7 10 15 25 50 g/km²/y

„kritické zátěže“

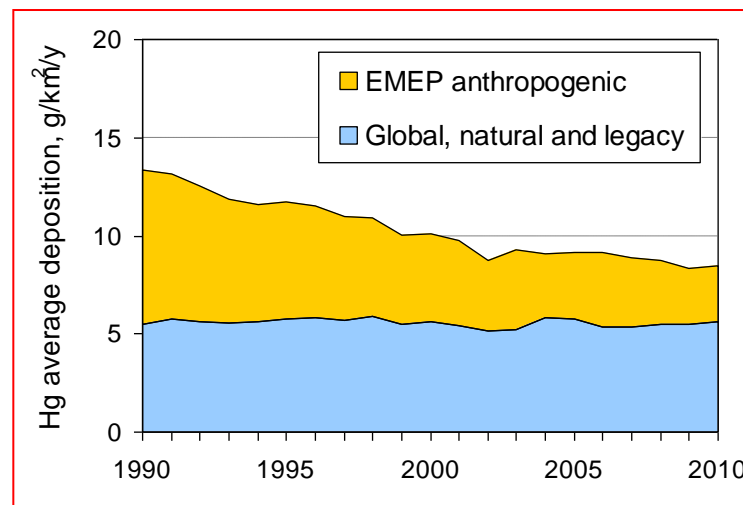
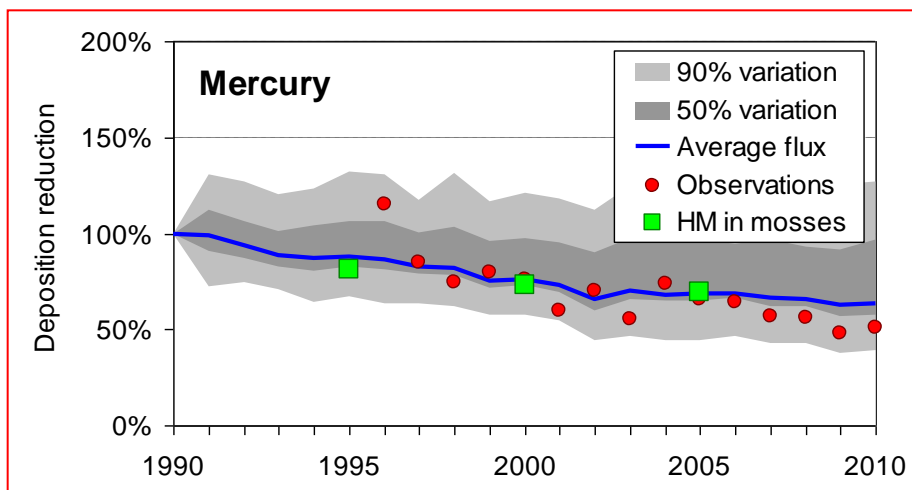
Celosvětová depozice a
situace v Evropě

Emise a depozice

Snížení emisí v členských zemích
EMEP – okolo 60%

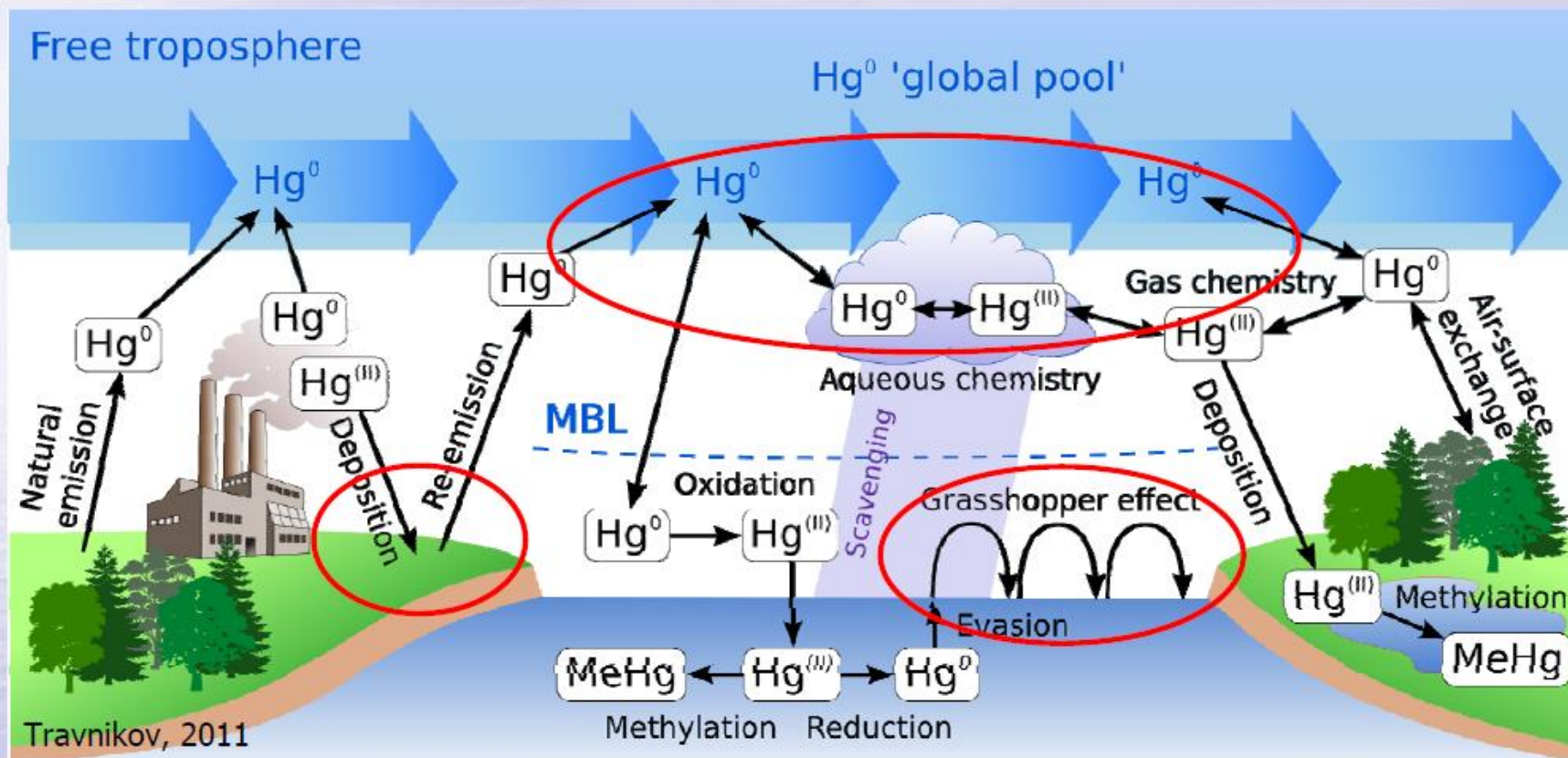
Snížení depozice Hg
v UNECE-zemích - okolo 30%

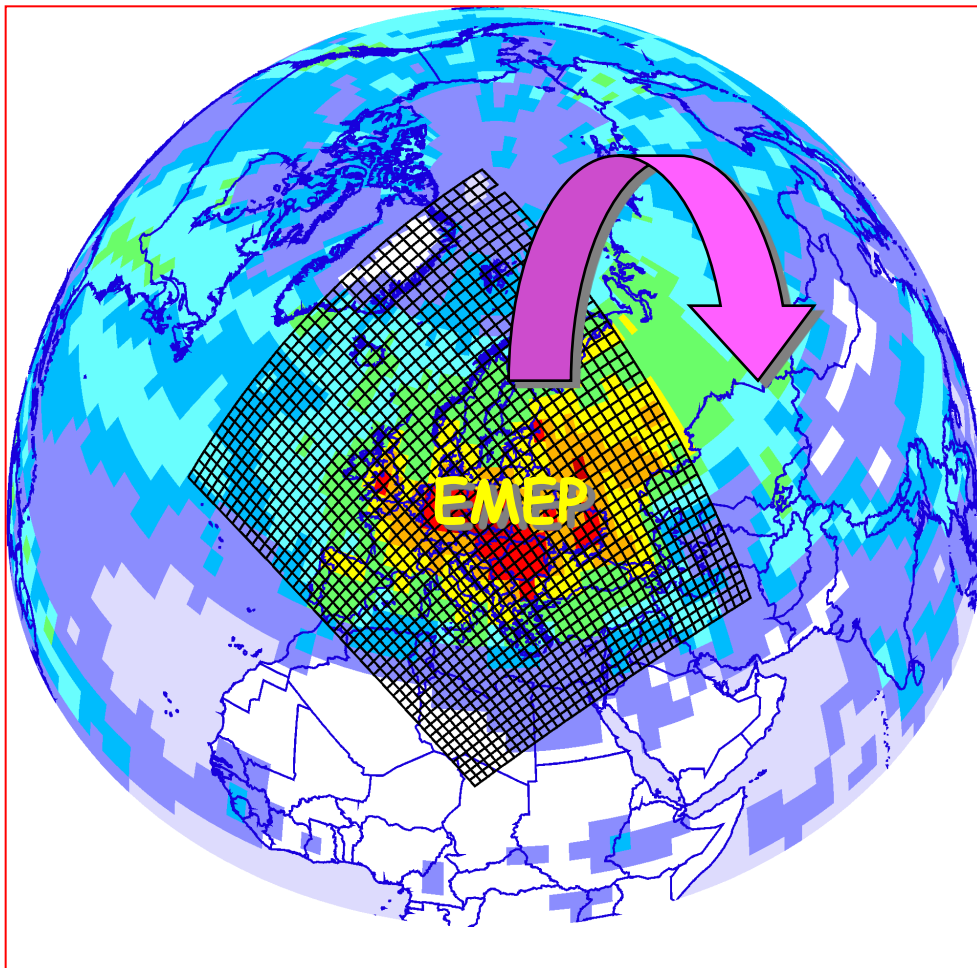
Quelle: EMEP 2012

Hg - interkontinentální transport

Hg intercontinental transport

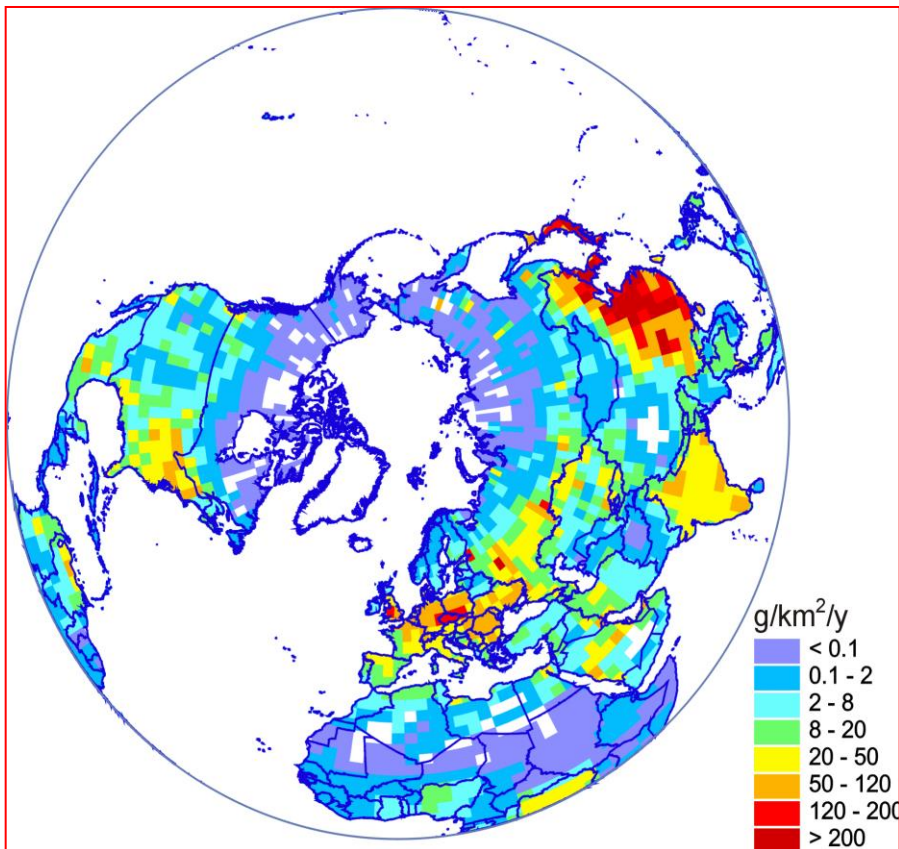

Transport Hg mimo region EMEP

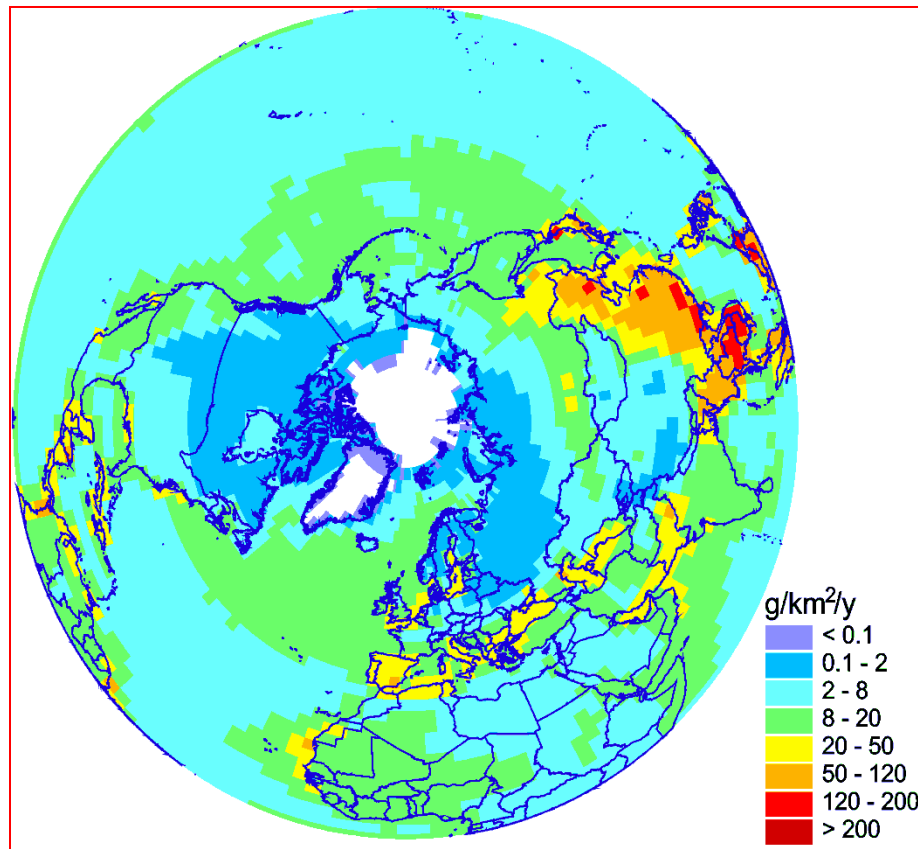

~ 60% antropogenních
emisí Hg

Emise Hg na severní polokouly

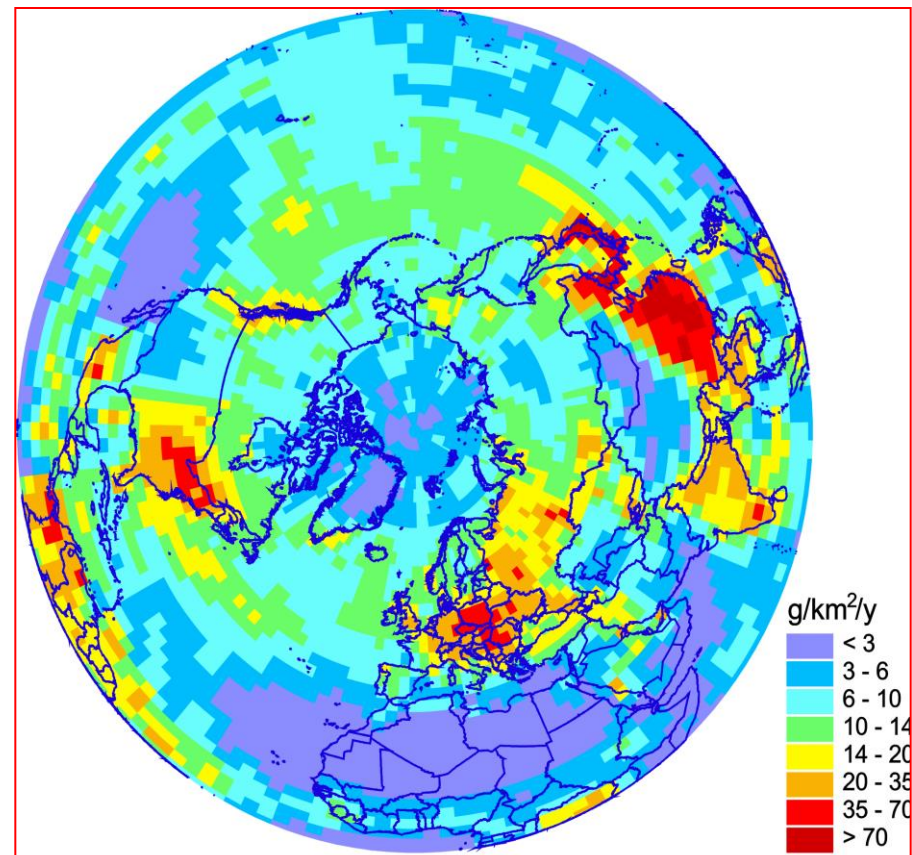
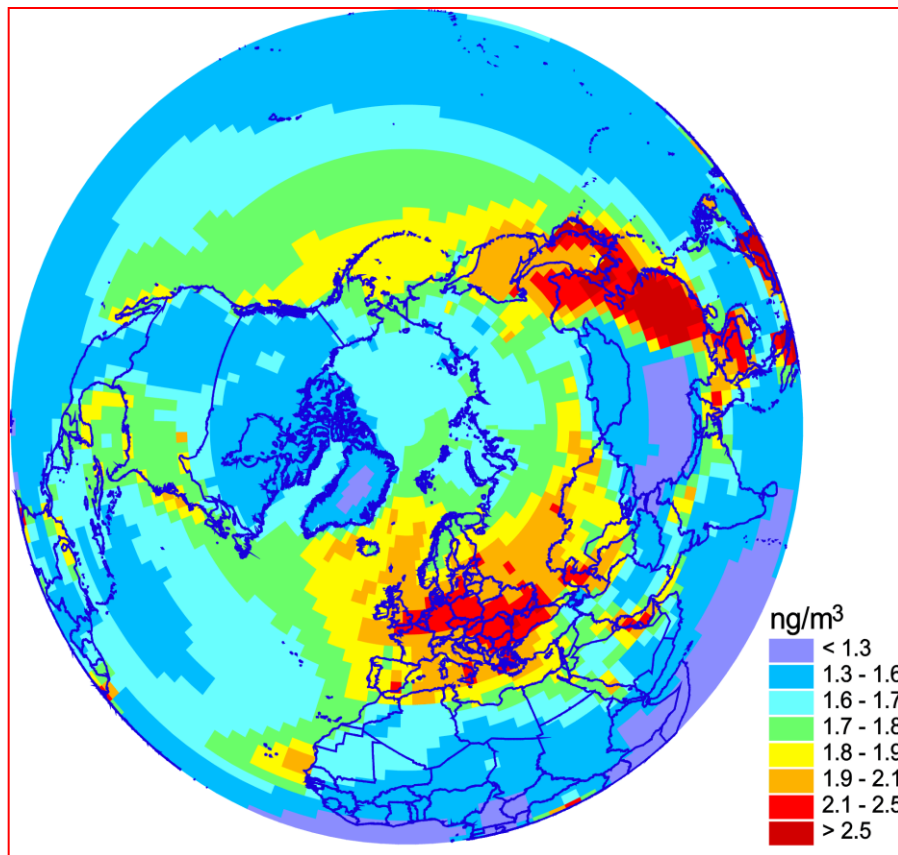

Hg antropogenní emise
(dle AMAP)

Hg přírodní emise
(odhad MSC-E)

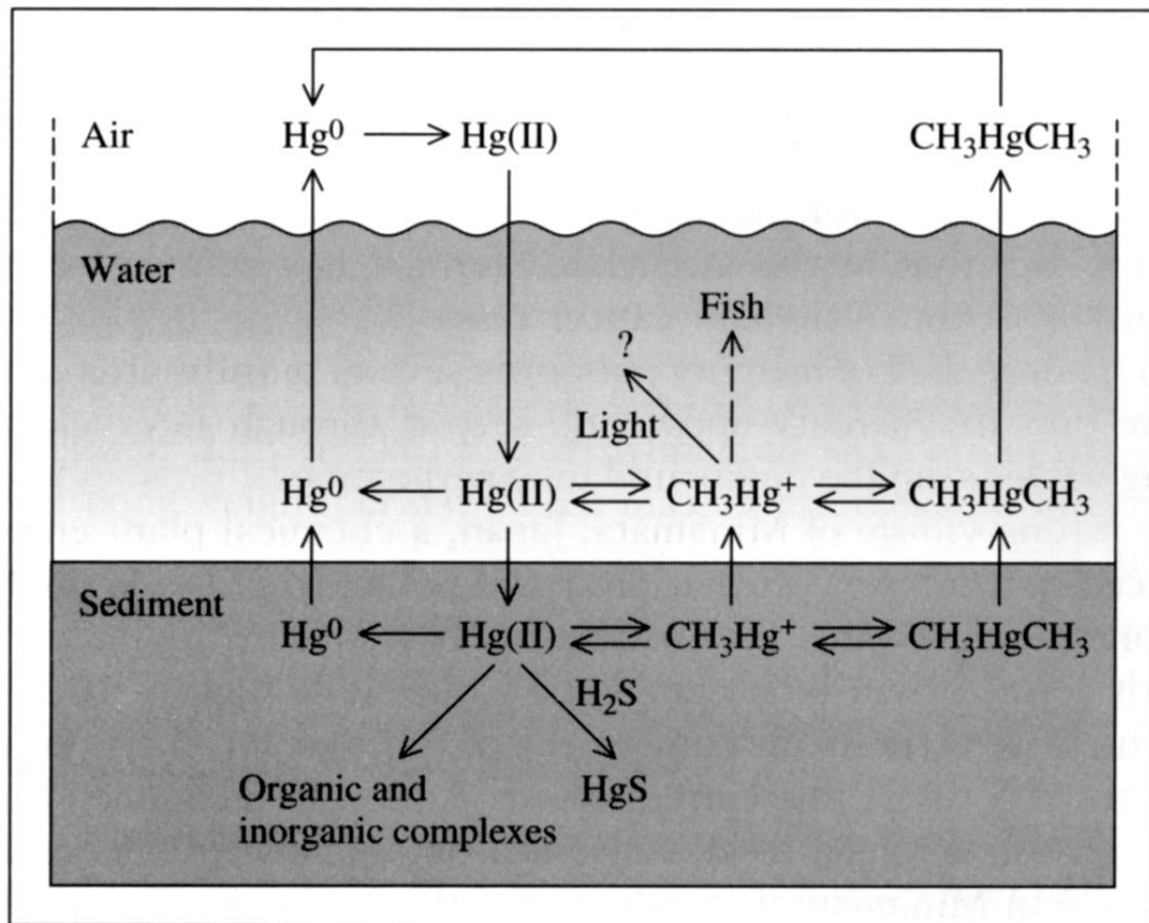
Transport Hg - severní polokoule

Roční průměrná koncentrace
celkové plynné Hg

Celková hustota roční
depozice Hg

Cyklus Hg v jezerech

Figure 7-3

The cycling of mercury in freshwater lakes. (Source: Adapted from M. R. Winfrey and J. W. M. Rudd. 1990. Environmental factors affecting the formation of methylmercury in low pH lakes. *Environmental Toxicology and Chemistry* 9: 853–869. Copyright 1990. Reprinted with kind permission from Elsevier Science Ltd., The Boulevard, Langford Lane, Kidlington OX5 1AB, England.)

Residua Hg v játrech švédských ptáků

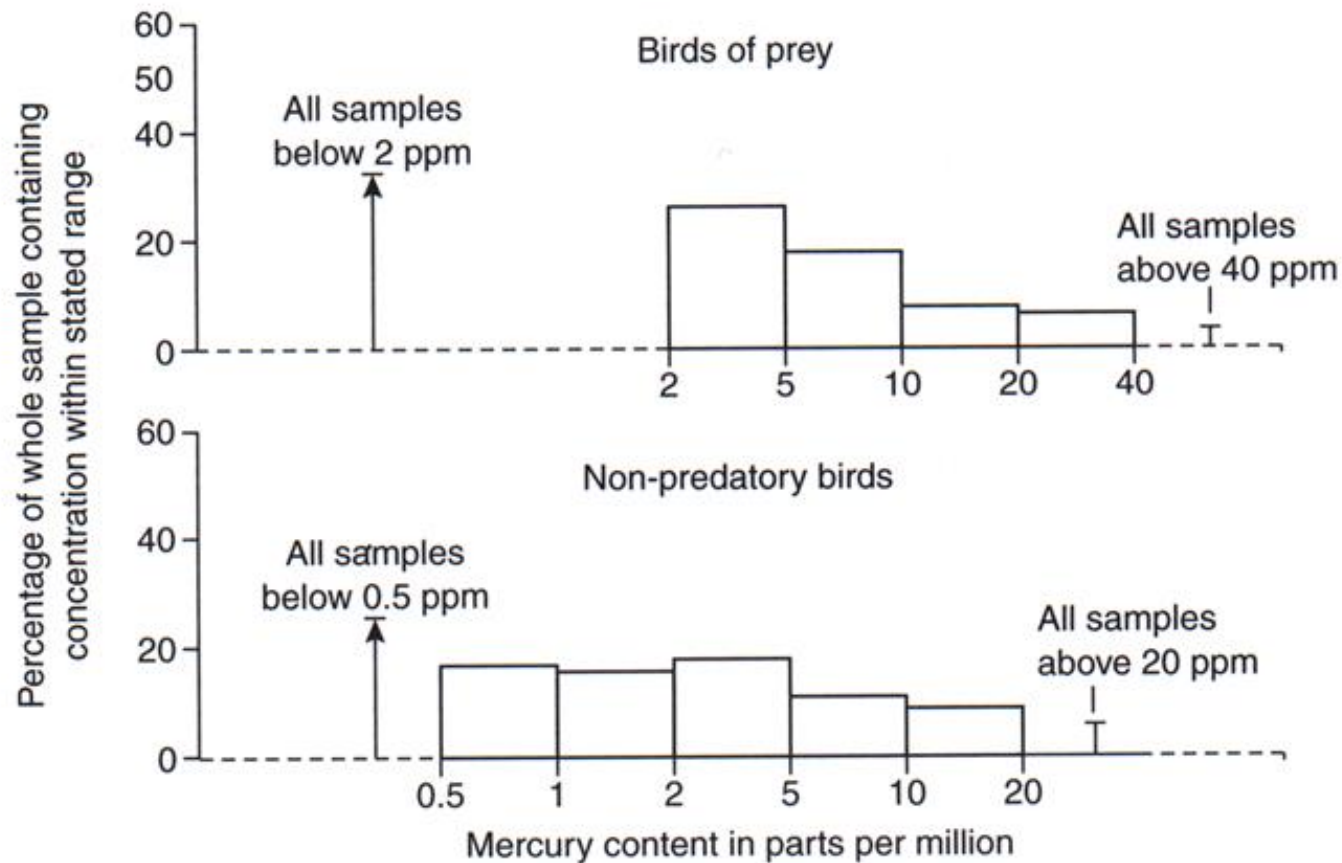
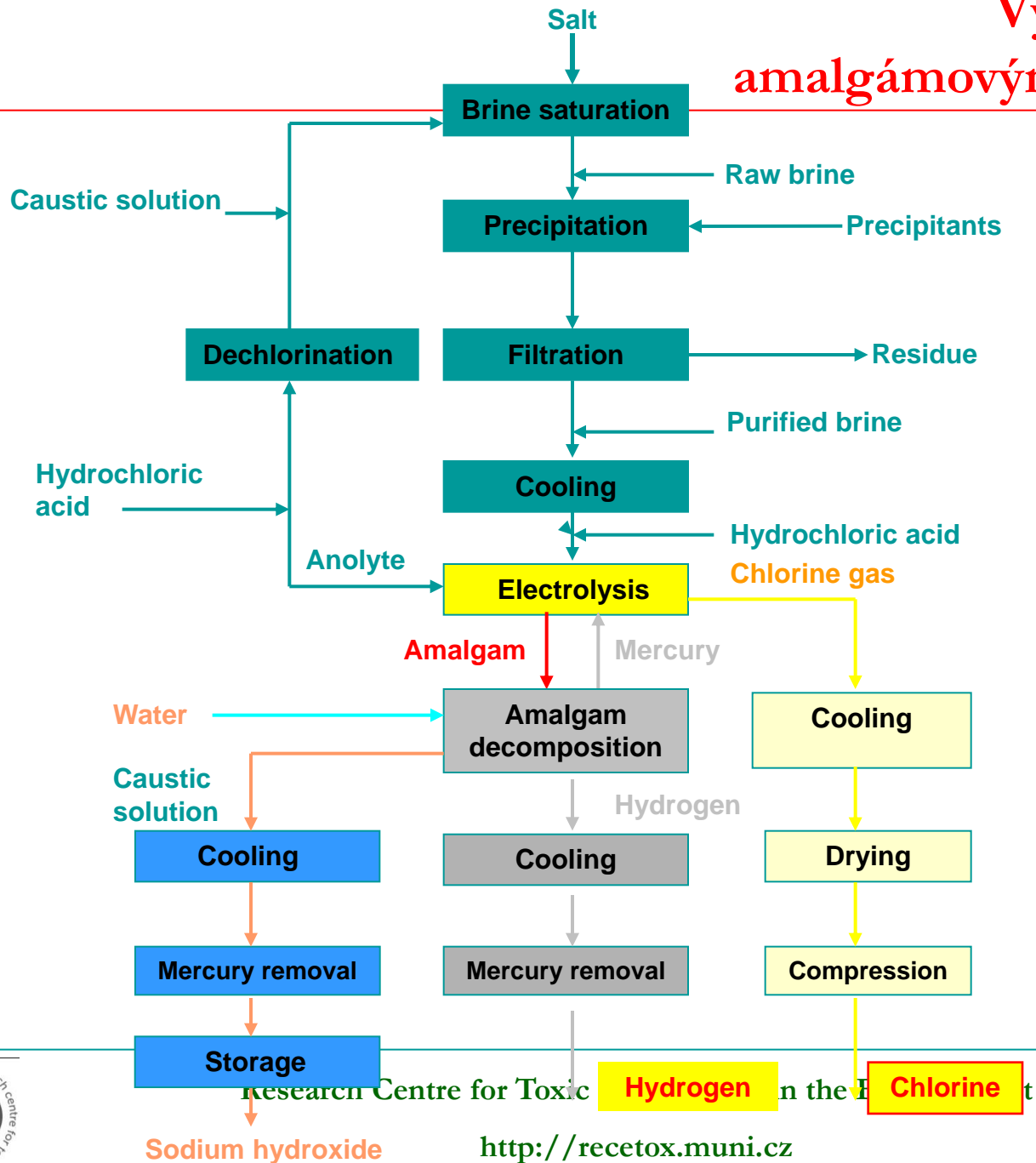

FIGURE 8.4 Mercury residues in the livers of Swedish birds. From Walker (1975).

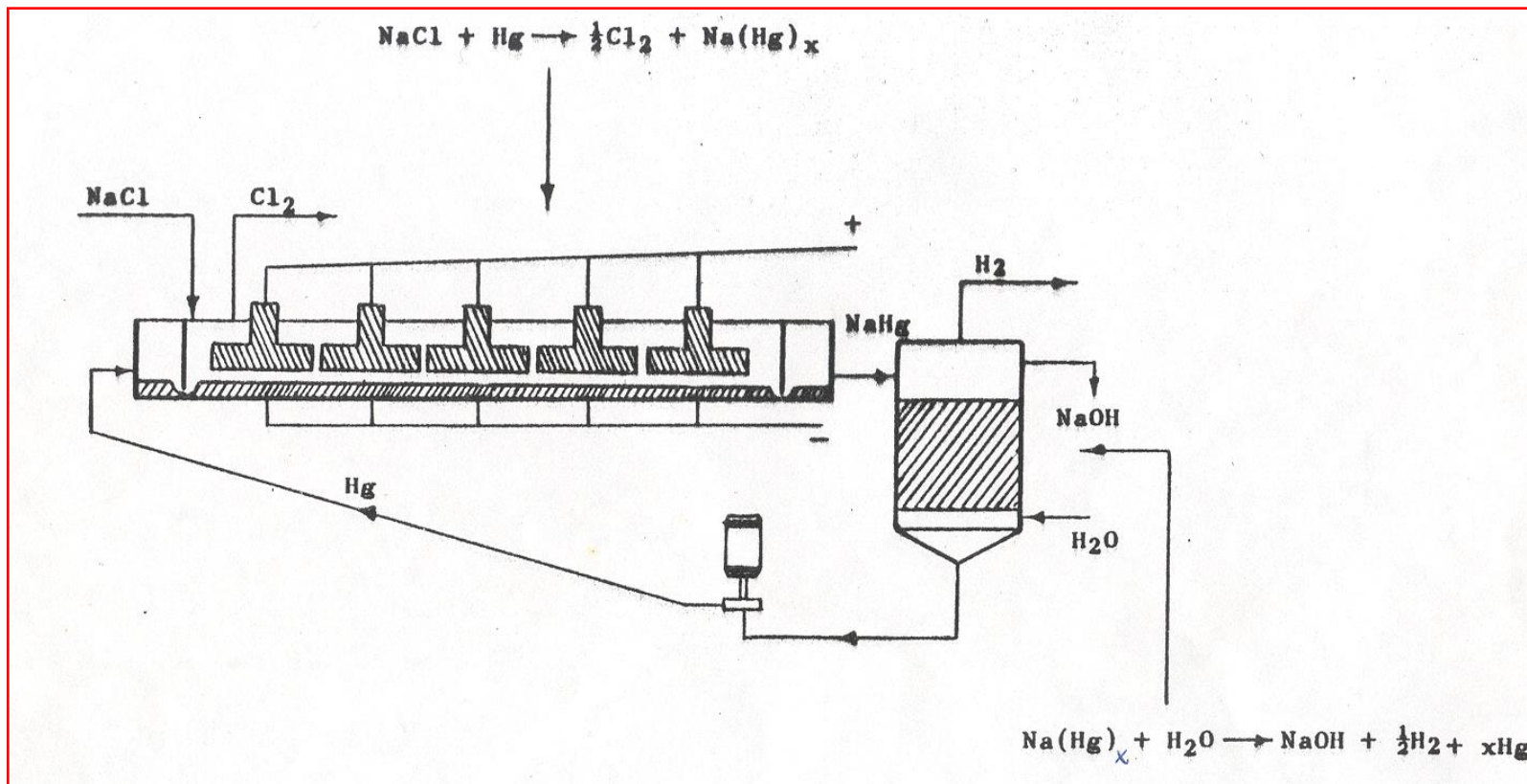
**Výroba chloru
amalgámovým
způsobem v Itálii**

Výroba chloru amalgámovým způsobem

Výroba chloru amalgámovým způsobem

Průměrné ztráty Hg $\approx$ 2,1 g Hg/t Cl₂

- 0,1 g Hg/t Cl₂ ve vodách
- 0,5 g Hg/t Cl₂ v produktech
- 1,5 g Hg/t Cl₂ do ovzduší

Nové trendy ve výrobě chloru

Membránový proces

Výhody:

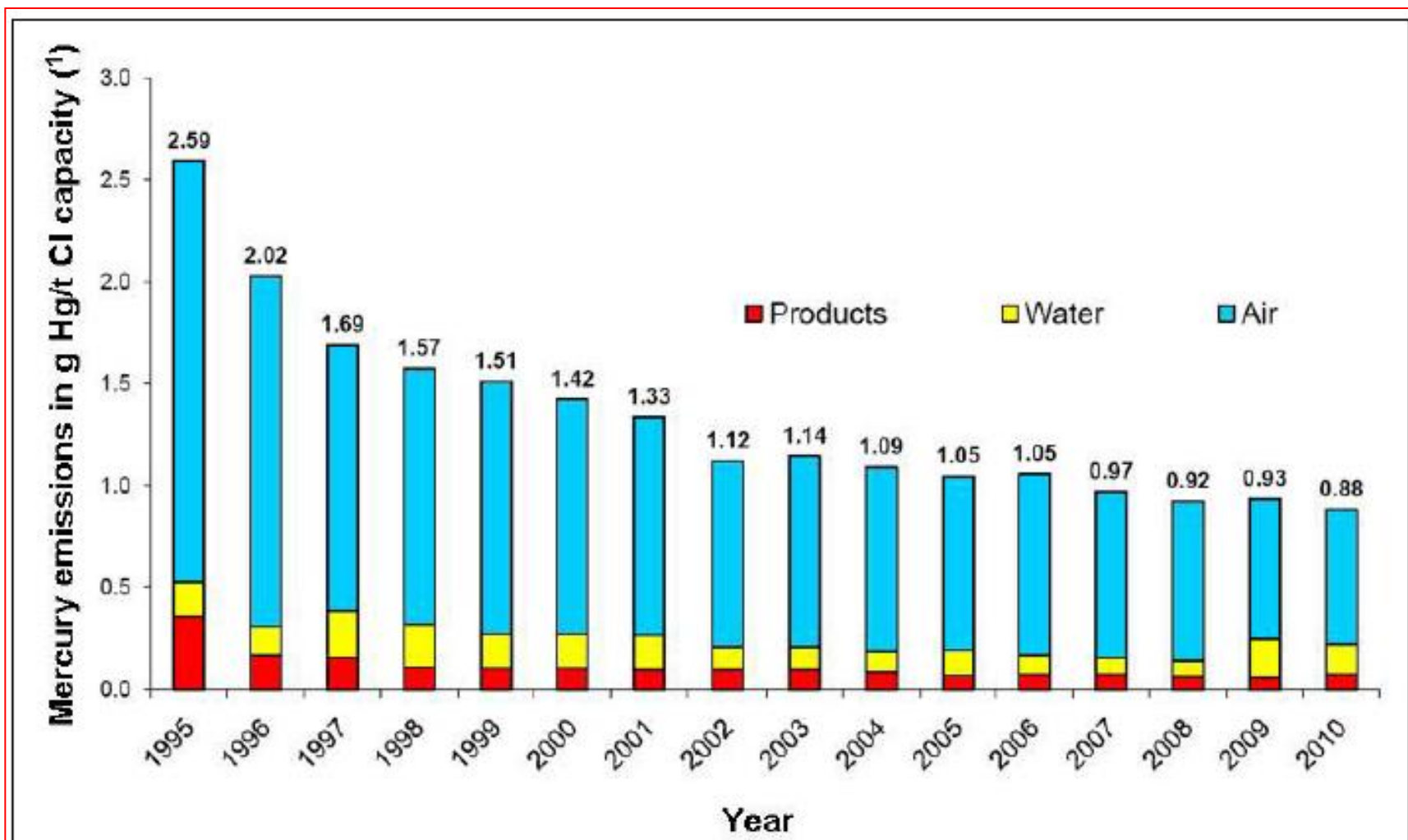
↪ Bezrtuťový proces

Nevýhody:

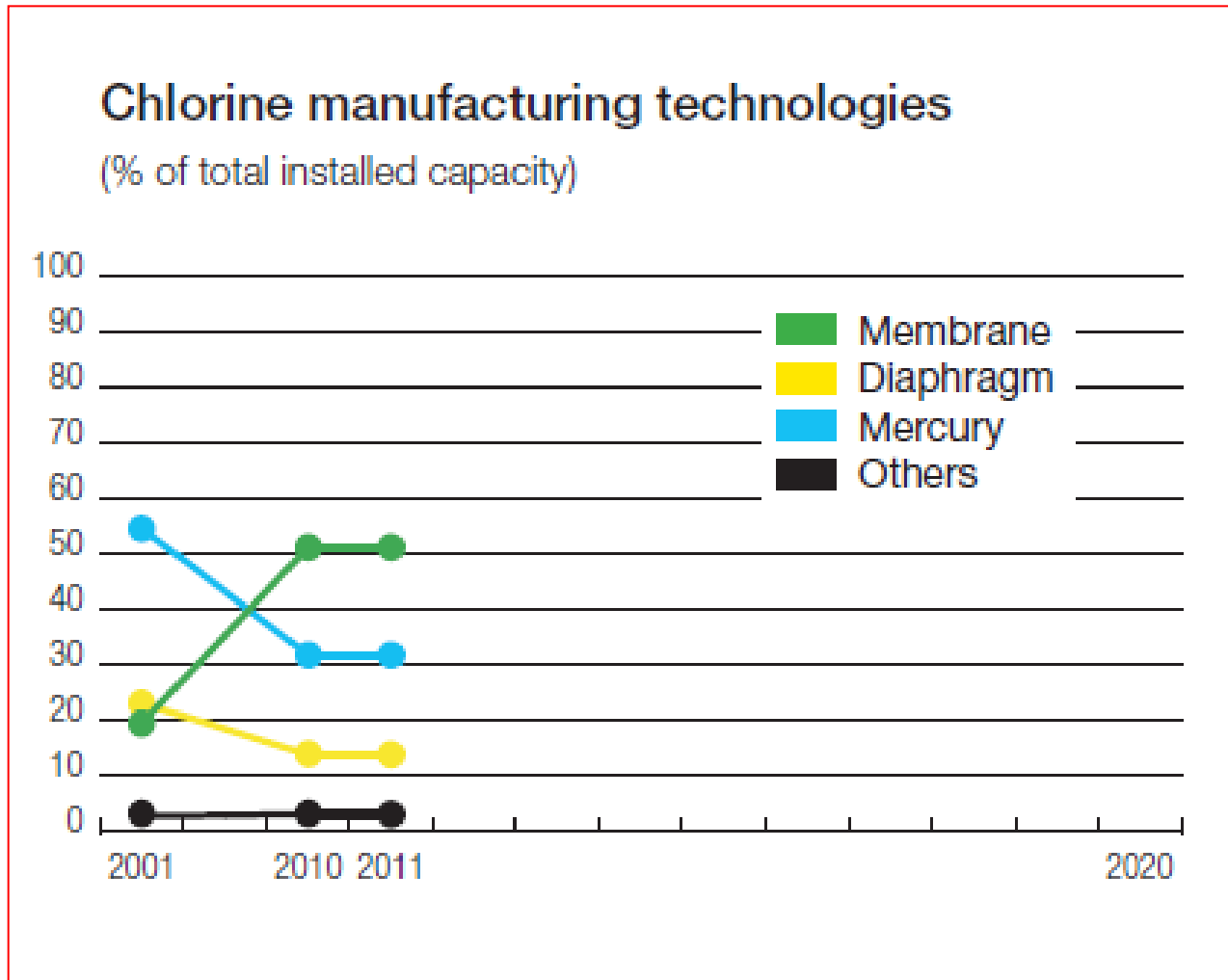
↪ Vysoké pořizovací náklady

↪ Vysoké provozní náklady

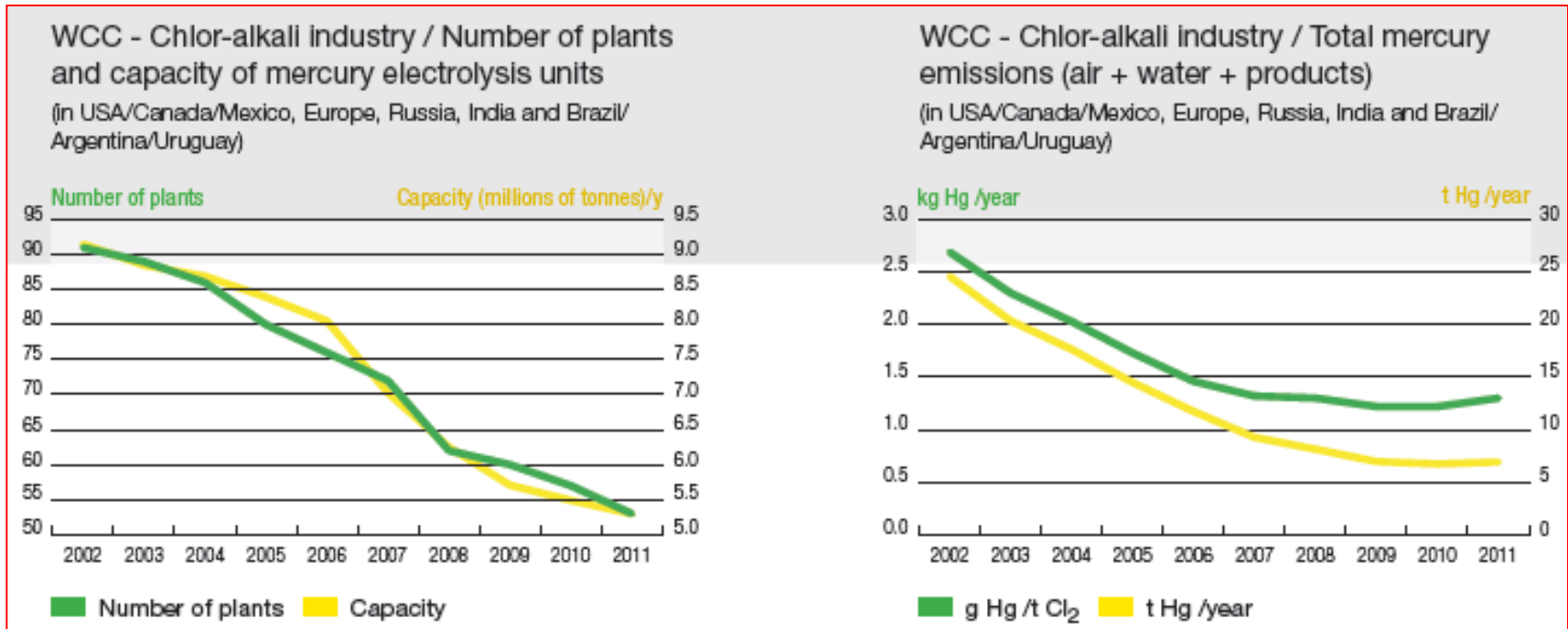
Trend of mercury emissions (weighted averages) from mercury cell chlor-alkali plants in EU-27 and EFTA countries as reported by Euro Chlor

Chlor-Alkali Production in Europe

Chlor-Alkali Production - world

WCC – World Chlorine Council

- ↪ The number of plants went down from 91 to 53 over the period 2002-2011 (-42%) and the mercury cell-based capacity from 9.1 million tonnes to 5.3 million tonnes (-42%).
- ↪ Global mercury emissions went down from 24.6 tonnes per year to about 6.9 tonnes, or 72 % decrease over the ten years of reporting by WCC. The emissions expressed in g mercury/ tonne annual chlorine capacity show a similar trend.

The UNECE Convention on Long-range Transboundary Air Pollution

↪ UNECE – Geneva Convention

↪ 8 protocols (POPs, Gothenburg P, Heavy Metals)

↪ Negotiations since early 70's

↪ 1998 HMP adopted, in force since 29.12.2003, 31 Parties

↪ Aims:

- to control emissions of HMs caused by anthropogenic activities subject to long-range transboundary atmospheric transport, and
- to reduce the significant adverse effects on human health and environment

↪ Basic obligations:

- emission reduction compared to base year
- emission limit values (ELVs) for dust
- use of BAT
- No lead in petrol
- management measures for products
- recommendation for reducing emissions from dental amalgam

What is different for point sources in comparison to the future Hg Convention?

Concerning point sources:

↪ Different Definition of BAT

...taking into account economic and technical considerations for a given party or a given facility within the territory of that party...

↪ Different source categories

↪ Higher capacity thresholds

↪ Different ways to reduce emissions

☞ adopt a [national] goal [or target or outcome] for controlling and/or reducing emissions to the atmosphere from these sources (either in aggregate or by source category;

☞ establish emission limit values (or equivalent technical measures to be applied to these installations),

☞ require the use of BAT/BEP at these installations.

☞ apply multi-pollutant control strategies

↪ Guidelines to assist Parties to reduce emissions are developed later

Mercury Export Ban

Regulation (EC) No 1102/2008 of the European Parliament and of the Council of 22 October 2008 on the banning of exports of metallic mercury and certain mercury compounds and mixtures and the safe storage of metallic mercury (Text with EEA relevance)

EU Chemical Policy - REACH

Regulation (EC) No 1907/2006 of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 concerning the Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals (REACH)

- ↪ Adopted on 30/12/2006
- ↪ Gradual entry into force
- ↪ REACH replaces about 40 pieces of EU legislation including some on mercury, specifically
- ↪ Applies to all chemicals
- ↪ Industry responsible to manage risks posed by chemicals
- ↪ European Chemicals Agency (ECHA) with a central coordination and implementation role in the overall process.

Mercury in REACH

Annex XVII – refers to restrictions on the manufacture, placing on the market and use of 52 different groups of dangerous substances

- a) Contains **mercury compounds**
- b) As of 1 June 2009 will also contain provisions related to the EU Directive 76/769/EEC on restrictions on the marketing and use of certain dangerous substances and preparations as amended

Control measures

- ↪ **Compliance with the requirements** – nationally (various bodies required to inspect (environmental inspections, hygiene institutes, COI) and evaluate national reports
- ↪ **EU level** – based on national reporting, verified by measurement and values from national and European registers – if not in compliance – infringements or fines
- ↪ **Directive 2007/51/EC** of the European Parliament and of the Council of 25 September 2007 amending Council Directive 76/769/EEC relating to restrictions on the marketing of certain measuring devices containing mercury (Text with EEA relevance)

Unresolved issues by EU legislation

- ↪ **Dental amalgam** – review ongoing, phase down/ban in some cases of EU countries
- ↪ **Button cell batteries** – alternatives available, but collection scheme may be resource intensive

Chlor-Alkali Production - mercury

- ↪ Chlor-alkali industry largest EU user of mercury
- ↪ Chlor-alkali industry largest source of mercury exports
- ↪ Focus on mercury as a global pollutant
- ↪ Mercury process is not BAT

Mercury in the chlor-alkali industry:

- ↪ Air and water emissions
- ↪ Site contamination
- ↪ Excessive concentrations off-site

Mercury waste management

Waste containing mercury = hazardous waste – 9 catalogue nr.

Production of specific waste containing mercury

Type of waste	Ton - 2010
Construction and demolition waste containing mercury	150
Waste from inorganic chemical processes	135
Fluorescent tubes and other mercury-containing waste	135
Amalgam waste from dental care	2

Mercury waste production

year	2009	2010	2011
ton	454,8	440,1	675,8

Research Centre for Toxic Compounds in the Environment

<http://recetox.muni.cz>

Collection in the Czech Republic

Compact fluorescent lamps

+ Gas discharge lamps

Straight fluorescent lamps

Collection in the Czech Republic

- ↪ Mercury is included in a white CaO powder
- ↪ Lapms are collected in cardboard boxes, which are specially designed to prevent smash of lapms

Treatment - feeding

Inside special machines

Staff feeds lamps into special grips by lamp cap

Straight fluorescent lamps

Gas discharge lamps

Treatment - depollution

- ↪ The machine breaks off lamp caps
- ↪ Shredding of glass, milling

- ↪ Milled glass is feeded into furnace, mercury is converted into gas, exhausted into condenser and cooled
- ↪ Glass is afterwards cleaned
- ↪ Viable market for mercury: producers of fluorescent lamps
- ↪ In line with Basel guidance